Praksis 57 | Sayfa: *61-89*

Toplumsal Yeniden Üretim Krizi ve Kapitalist Devletin Erkek Sorunu: Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet Faili Erkekleri Cezalandır(ma)ma Politikaları Bağlamında Bir Değerlendirme

Funda Hülagü*

Öz

Patriarkal toplumsal cinsiyet sözleşmesinde kadınlar lehine yapılan iyileştirmeler döneminin kısmen sona erdiği, anti-feminist devlet projelerinin ve örgütlü feminizm karşıtı mücadelenin yükseldiği bir tarihsel dönemeçteyiz. Bu makale, bu dönemeci belirleyen politik-ekonomik mantık üzerine bir tartışma denemesinde bulunmakta, toplumsal yeniden üretim kuramı ışığında yapılacak bir kapitalist devlet okumasının, feminist kuram ve siyaset için eski, ama eskimeyen kimi tartışma gündemlerini yeniden zorunlu kıldığını iddia etmektedir. Makaleye göre, kadına yönelik şiddet faillerinin kimi zaman eksik kimi zaman fazla-suçlulaştırılması siyaseti, toplumsal yeniden üretim krizinin devlet üzerinde yarattığı çifte yapısal tazyikten ayrı düşünülemez. Bu çifte tazyikin bir öğesini patriarkal toplumsal cinsiyet sözleşmesindeki kırılmalar/zaaflar teşkil ederken, diğer öğesini mutlak ve göreli sömürü oranlarının emeğin değerlenme süreçlerinde yarattığı dalgalanmalar oluşturmaktadır. Bu her iki unsur da kapitalist devletin "cinsiyet temelli stratejik seçimlerini" belirlemektedir. Ancak hangi tarihsel dönemde hangi unsurun ne oranda ağır basacağını, son kertede klasik patriarkanın yüz değiştirerek de olsa hüküm sürmeye devam ettiği Küresel Güney ülkelerinde devletin politik antropolojisine rengini veren ve/veya devlet-toplum kompleksi açısından önem verilen erkek emeğinin toplumsal değer hiyerarşilerindeki konumu belirlemektedir. Toplumsal yeniden üretim süreçlerindeki yıpranmanın krize evrildiği dönemlerde, değer hiyerarşileri sarsılmakla kalmaz, kapitalist devletin bir karar vermesi gerekir: bir toplumsal grup olarak hangi kadınları ve hangi erkekleri politika yapım süreçlerinin ve kriz yönetiminin merkezine koymalı? Kadınların toplumsal konumunu mu iyileştirmeli, erkeklerin siyasal konumunu mu sabitlemeli? Finansal kapitalizm döneminde bu temel çelişki, siyasi iktidarların diyagonal kararlar almasına, devletin bir "kriz-devleti" haline gelmesine neden olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Toplumsal yeniden üretim, patriarka, kapitalist devlet, kadına yönelik şiddet, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)*

* Siyaset Bilimi Bölümü, Marburg Üniversitesi. E-mail: fundahulagu@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6549-2988
Makale Gönderim ve Kabul Tarihi: 26.04.2021-27.06.2021

Crisis of Social Reproduction and the 'Men's Question' of the Capitalist State: The Case of (Under-) Criminalization Processes of Male Perpetrators of Violence against Women in Turkey

Abstract

We are going through a historical period where the pro-women ameliorations done in the patriarchal gender contracts have partially ended, and both the anti-feminist state projects and organized anti-feminist mobilizations are on the rise. This article discusses the political economic logic that potentially determines this new process and argues that a state-theoretical approach which is grounded in the social reproduction perspective helps us to reconsider some perennial issues of the feminist theory and politics. Accordingly, the politics of over and/or under-criminalization of male perpetrators of violence against women cannot be explained in isolation from the double structural pressure the crisis of social reproduction creates over the capitalist state. One element of this structural pressure is created by the internal weaknesses of and/or ruptures within the patriarchal gender contract. The other element constitutes of the volatile changes occurring in the valorization processes of labour due to the differing rates of absolute and relative exploitation. Both structural processes determine the "gender-based strategic selectivities" of the capitalist state. However, which of these pressures will become the leading dynamic and when, is a question which is highly dependent on the male labor's position within the hierarchies of societal value. This latter continues to be central to the political anthropology of the state-society complexes in parts of the Global South, where classical patriarchy continues its stronghold, even by changing its various modalities. During moments of social reproductive crisis, not only the value hierarchies do change, but also the capitalist state must decide: which social force to support and/or put at the center of policy making processes? Namely, which men? Which women? Should the state care for the social status of women or fix the political position of men? Under the conditions of financialized capitalism, this foundational contradiction pressurizes political powers to take diagonal decisions, leading to the emergence of a "crisis-state".

Keywords: *Social reproduction, capitalist state, patriarchy, violence against women, Justice and Development Party (AKP)*

Giriş

Günümüzde Küresel Güney'de kapitalist devletlerin hem kendilerini hem toplumu yeniden üretmek için yaslandıkları patriarkal toplumsal cinsiyet sözleşmesinde önemli sarsıntılar yaşanmaktadır. Bunların başında, ev içinde ve kamusal alanda kadına yönelik fiziksel ve cinsel şiddet rakamlarının yüksekliği, eğitim seviyesi giderek yükselen kentli genç kadınların emek piyasasından sistematik olarak dışlanması sonucu yaşanan psikolojik kopuşlar – Ortadoğu ve Kuzey Afrika çalışmaları alanında bu yakıcı durum "MENA paradoksu" olarak adlandırılmaktadır – ve kadınların güvencesiz ve nitelikli olmayan işlere mahkûm edilerek zoraki bir şekilde ev kadınlaştırılmaları gelmektedir. [1] Bu süreçte kadın-erkek arasındaki cinsiyete dayalı iş bölümü de

[1] Bu makalede kullanılan patriarkal toplumsal cinsiyet sözleşmesi kavramı, kentli hayatta eşitsiz, cinsiyet ayrımcılığına ve cinsiyet farkını derinleştiren bir iş bölümüne dayalı heteroseksüel aile kurumunu, bu kurumun dayandığı töre ya da sözleşme temelli erkek taraflı mülk edinme, mülk sahipliği ve miras rejimini ve kapitalist piyasa temelli ev kadınlaştırma süreçlerini içerecek şekilde kullanılmaktadır. Söz konusu üç unsurun – heteronormatif aile, eril mülkiyet rejimi ve piyasa tabanlı ev kadın-

sorgulanır hale gelmiştir ve bu sorgulama her ne kadar büyük oranda üst-orta sınıflara ait bir gelişme gibi görünse de kadınların ev işlerine gösterdikleri kendiliğinden alakanın genellikle verili kabul edildiği alt sınıftan kadınlar için de geçerlidir. Aksine ev içi emeğin ya da bakım emeğinin normatif açıdan olmasa da maddi açıdan değerlileştiği örneklere rastlanmaktadır ve bu gelişme ev içi emeğin de mevcut kapitalist toplumsal düzen için artık eskisi gibi verili kabul edilemediğini göstermektedir.[2] Kadın cinayetleri ise bu tabloyu çok daha hızlı bir şekilde krize doğru sürüklemekte, patriarkal-kapitalist toplum kurumsallığının köşe taşı olan aile etrafındaki romantik büyü her kesimden kadın için sorgulanır hale gelmektedir. Hal böyle olunca, sistemin yeniden üretimini gözeten kapitalist devletlerin söz konusu sözleşmede iyileşmeler yapması, kadın yurttaşların esenliğini artırması, patriarkal cinsiyet rejiminde yeni ayarlara gitmesi ve böylece de sözleşmenin büsbütün geçersizleşmemesini sağlaması beklenmektedir.

Bununla birlikte, yaklaşık son on senedir söz konusu sözleşmenin iyileştirilmesi bir yana dursun, ileriye yönelik atıldığı düşünülen adımların geri çekildiği ve bu türden devlet pratiklerinin meşrulaştırılması amacıyla çok farklı tınıdan popülist, milliyetçi ve dinsel söyleme başvurulduğu da görülmektedir. Peki ne oldu da henüz on yıl öncesinde patriarkal toplumsal cinsiyet sözleşmesinde kadınlar lehine yapıldığı düşünülen iyileştirmelerden vazgeçildi ya da söz konusu iyileştirmeler kâğıt üzerinde kalıp *de facto* olarak hükümsüzleştirildi? Devletler neden bir adım ileri iki adım geri gitmekte, toplumsal cinsiyet temelli politika inşasında sendelemekte, küresel cinsiyet eşitliği rejimi olarak bilinen kadın bireyin haklarının genişletilmesine dayalı politika programına katılım konusunda on sene öncesine nazaran çok daha istikrarsız ve kararsız bir çizgi izlemektedirler? Neden Türkiye'de devlet kadın cinayetleri ve kadına yönelik şiddet konusunda 2011 senesinde imzalamaktan gurur duyduğu İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmekte ve 6284 sayılı kanunla yasalaştırdığı Sözleşme önlemlerini aktif olarak uygulamamakta, kadın cinayeti suçlarının faillerini yasada belirtilen çerçeveden "eksik- cezalandırmakta" (*under-criminalisation*) ya da cezasızlık politikalarıyla taltif etmektedir?[3]

Bu makale, dünyada ve Türkiye'de söz konusu toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya hizmet edeceği düşünülen yönelimin büsbütün tersine çevrilmesinde ve/veya bu başlıkta ikircikli bir devlet stratejisi izlenmesinde iki önemli gelişmenin rol oynadığını iddia etmektedir.[4] Birincisi, *toplumsal yeniden üretim krizi* olarak

laştırma- Ortadoğu'daki toplumsal cinsiyet siyasetini ve politikalarını halen derinden belirlediği bilinen bir yaygın gerçektir. Bu unsurlar hakkında yakın tarihli kimi temel tartışmalar için bkz. Moghadam (2020) ve Sa'ar (2017).

[2] Karşılıksız ev içi ve bakım emeklerinin değerlenmesi bağlamındaki çapraşık gelişmeler hakkında bkz. Dowling (2016).

[3] Bu makale kapsamında yürütülen tartışma bir ceza hukuku tartışması değildir. Bu makale, kullandığı örneklerde daha ziyade ceza yasalarının politik-ekonomik ruhuna atıfta bulunmaktadır ve bu nedenle de "eksik cezalandırma" ya da "cezasızlık" gibi kavramlar düzenin kendi kriterleri bağlamında kullanılmakta olup, kendilerine aşkın ya da üstün bir normatif düzenleyici özellik atfedilen kavramlar değillerdir. "Aşırı cezalandırma" ya da "eksik cezalandırma" hakkında çok daha genel bir tarihsel maddeci çerçeve için bkz. Weis (2017).

[4] Söz konusu başlıkta devletlerin ikircili bir yol izlediği ve Türkiye'nin de bundan muaf olmadığı görülmektedir. İstanbul Sözleşmesi'nden çıkılmasından altı ay kadar önce Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, 2005-2010 tarihleri arasında Kadın Statüsü Genel

adlandıracağım toplumsal tükenme ve yıpranma sürecinin derinleşmesi ve aynı zamanda kabul edilirliğinin sorgulanır hale gelmesi. Bu durum devletler için tam bir meşruiyet krizi olmasa da göz ardı edilemez bir meşruiyet açığı yaratmaktadır. İkincisi, kapitalist devletin bu krizi stratejik olarak bir *erkek sorunu* olarak okumayı *seçmesi* ve bu nedenle krizin yönetiminde önceliği kadının toplumsal konumunun iyileştirilmesinden erkeğin toplumsal konumunu sabitlemeye yöneltmesidir. Kapitalist devletler ve yaslandıkları siyasi toplum hâlihazırdaki toplumsal çözülme ve sancılı dönüşümlerin erkekleri hem mağdur ettiğini hem de yanlış davranmaya ittiğini düşünen kadrolarca yönetilmektedir. Ancak bu yaklaşım, büsbütün keyfi olarak belirlenen ideolojik bir tercih ve/veya devlete içkin özsel bir eril refleks olarak görülemez.

Toplumsal yeniden üretim krizi, kapitalist devletin nüfus politikalarının çerçevesini cinsiyet temelinde belirlemekte, sermaye birikiminde cinsiyet farkına dayalı toplumsal cinsiyet rejiminin taşıdığı düzenleyici rolü kuvvetlendiren bir yapısal tazyik uygulamaktadır. Bu yapısal tazyik yorumlanırken ve bir toplumsal sorun olarak kodlanırken kapitalist devletin nereye doğru yönleneceğini de egemen yönetici blok, ve blok içi ve dışı mücadeleler belirlemektedir. Bu nedenlerle *erkek sorunu* hem nesnel hem de öznel belirlenimlere sahip hem inşa eden hem de inşa edilen, patriarkal-kapitalist devletin yönetimsel paradoksunun merkezinde olan bir toplumsal sorundur. Özetle kapitalist devletin erkek sorunu toplumsal kriz ya da geçiş dönemlerinde hem kendi içinde hem de birbiriyle yoğun çatışmalarla ilerleyen iki katmandan oluşmaktadır: (1) Kapitalist devletin siyasal iktidarının yeniden üretimi için, klasik patriarkanın egemen olduğu coğrafyalarda devlet-toplum kompleksi açısından anlamlı bulunan erkek emekçinin yeniden üretimi merkezi önemdedir ve (2) kapitalist devletin patriarkal toplumsal cinsiyet sözleşmesini yeniden üretebilmek için belli türden makbul erkekleri (ve erkekliği) üretmesi yaşamsaldır.

Makale bu iddiaları temellendirmek için öncelikle toplumsal yeniden üretim krizinden neyin anlaşılması gerektiğini tartışacak ve bu krizin uyguladığı iki boyutlu yapısal basıncı (patriarkal cinsiyet sözleşmesindeki kırılmalar ve emeğin mutlak sömürü oranının artması ya da aynı anlama gelmek üzere gündelik hayatın yeniden üretiminin zorlaşması) resmetmeye gayret edecektir. Bu başlık altında, toplumsal yeniden üretimin odağındaki kapitalist devlet tartışmalarının Marksist-feminist yazında verili aldığı asli çerçevenin güçlendirilmesi gerektiği iddia edilmekte ve söz konusu güçlendirme için eleştirel kriminoloji alanından faydalanılmaktadır. Makale, söz konusu yapısal basıncın, devlet kadroları tarafından nasıl okunduğunu ve bu okumayı olanaklı kılan yönetici blok içi mücadeleleri özellikle AKP Türkiye'sindeki kadına yönelik şiddet ve kadın cinayetleri odağında sergilemeye gayret edecektir. Bu

Müdürlüğü görevini üstlenen Esengül Civelek'i danışman olarak ataması bu ikircikliliğe açıklayıcı bir örnek olarak gösterilebilir. Civelek, kadın örgütleri tarafından tanınan, bilinen ve döneminde aldığı inisiyatifler açısından takdir edilen bir isimdir. Kendisinin, küresel cinsiyet eşitliği rejimi olarak bilinen rejime Türkiye'nin katılımında aktif rol aldığı bilinmektedir. Türkiye'nin küresel cinsiyet rejimine katılım serüveni hakkında bkz. Kardam (2017).

kuramsal ve pratik tartışmaya geçmeden önce yöntem konusunda genel bir berraklaşma da faydalı olacaktır. Bu sayede, Türkiye'ye odaklanılarak derinleştirilecek feminist maddeci bir tartışmanın hem Türkiye'ye özgü yanları ama hem de Türkiye'nin ötesine geçen, özellikle kimi Küresel Güney ve Ortadoğu ülkeleri bağlamına genelleştirilebilecek boyutları belirlenebilir.[5] Makale sonuç kısmında, yazıda geliştirilen maddeci feminist devlet analizinin çağırdığı feminist kurtuluş siyaseti üzerine de bir yeniden düşünme önerisinde bulunmaktadır.

Yöntem Üzerine: Feminist Devlet Kuramında Özcülükten Uzak Durmak?

Ortadoğu çalışmalarında özellikle Arap ayaklanmaları sonrasında güç kazanan akademik bir tartışmanın feminist çalışmalar alanı açısından da önemli sonuçları olduğu düşünülebilir. Bu tartışmaya göre, dünyada yükselen otoriterlik Ortadoğulu devletlerin ayrıksı gelişimi şeklindeki ana akım kabulü sarsmıştır. Yılların araştırma sorusu olan, "Neden Ortadoğulu devletler demokratikleşemiyor?" tartışmasının hem normatif hem de analitik geçerliliği erozyona uğramıştır. Bu süreçteki önemli bir iddia, dünya genelinde tüm siyasi yönetişim süreçlerinin niteliğinin birbirine yakınsadığı iddiasıdır (Cavatorta, 2010). Diğer bir ifade ile, yeni nesil eleştirel araştırmacılara göre bundan böyle sorulması gereken araştırma sorusu şudur: "Neden hem Küresel Kuzey hem de Güney'de aynı türden otoriter yönetişim süreçleri türemeye başladı?" Bu makale, bu soruya nihai bir yanıt vermemekle birlikte, bu sorunun taşıdığı şu ön kabulü önemli bulmaktadır: Bundan böyle devlet tartışmalarında, kuramlara içkin olan Batı merkezciliğin açığa çıkarılması yetmez, aksine Batı'da devleti yeniden düşünmenin bir yolu Batılı olmayan ülkelerdeki devlet dönüşümü deneyimlerinin kuramsallaştırılmasıdır. Dolayısıyla bu makaledeki pratik tartışma Türkiye özelinde de olsa, aşağıda ayrıntılandırılacak kimi nedenlerle devlet çalışmalarında ihmal edilen bazı belirleyici ek faktörlere ışık tutabilir.[6]

Gerçekten de son dönemde dünyada yükselen anti-feminist otoriter hareketler üzerine yürütülen tartışmalarda, farklı farklı ulusal bağlamlardan toplumsal aktör ve grupların nasıl olup da aynı türden bir toplumsal cinsiyet özgürleşmesi karşıtı yönelime girdiği sorusuna birçok başlıkta henüz doyurucu yanıtlar verilememiştir. Mevcut tartışmaların ufkunu belirleyen güncel popülizm tartışmaları, ziyadesiyle ana akım *siyaset* alanına – liderler, siyasi partiler ve siyasi kutuplaşma süreçleri – odaklanmakta, yükselen otoritaryanizmi neoliberal düzenin yarattığı temsiliyet açığı nedeniyle kültürelci-şovenist bir siyasete dönüş olarak yorumlamaktadır. Öte yandan,

[5] Fark edileceği üzere makalede Türkiye'deki patriarkal toplumsal cinsiyet rejimi bir dizi benzer ve/veya ortak özellik nedeniyle Ortadoğu coğrafyasıyla karşılaştırmalı bir çerçevede ele alınmaktadır. Türkiye, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki bir dizi devleti de içeren klasik patriarka kuşağında yer almaktadır (bkz. Kandiyoti, 1988). Türkiye'de de tıpkı farklı Ortadoğu ülkelerinde olduğu üzere neoliberalleşme ve ekonomik serbestleşme süreçleri Küresel Kuzey'deki kapitalist toplumlarda yol açtığından farklı olarak giderek yükselen ve kadınların emek gücüne katılımını yüzde ellilerin üzerine çıkaran bir oranda bir kadın proleterleşmesine yol açmamıştır. Konu hakkında bilgilendirici bir tartışma için bkz. İlkkaracan (2012).

[6] Küresel Kuzey'deki akademik nizamın Küresel Güney'deki feminist akademik çalışmalardan öğrenmesi gereken konuların başında "devlet" tartışmasının geldiğini iddia eden Raewyn Connell makalesi için bakınız Connell (2015).

söz konusu hareketlerin türdeş coğrafyalardaki *toplumsal kökenleri* hakkında kimi zihin açıcı tartışmalar da hiç yok değildir.

Bu hatta derinleşen az sayıdaki tartışma uyarınca, neoliberal dönemde özellikle Küresel Kuzey'de Fordist dönemin aile maaşına dayalı ve ikili cinsiyet rejimi modeli üzerinden işlerlik kazanan gündelik hayatın yeniden üretimi toplumsallaşması hem pratikte hem de kültürel açıdan egemen norm olmaktan çıkmaya başlamıştır. Ortaya çıkan yeni gerçekliğin Fordist dönemdekine benzer türden genelleşebilecek bir yeni toplumsal yeniden üretim rejimine geçit vermeyişi hem erkeklik-kadınlık normlarında hem de aile kurumunun toplumsal işlevinde önemli değişikliklere neden olmuş ve alternatif toplumsal cinsiyet rejimleri ortaya çıkmıştır. Bu yeni çoklu yapı, bir yandan farklı toplumsal cinsiyet rejimlerinin aynı anda tecrübe edilebilmesini sağlarken diğer yandan da çatışmaları daha olası hale getirmektedir. Zira henüz hiçbir alternatif toplumsal cinsiyet rejimi kendi hegemonik üstünlüğünü oluşturamamıştır (Lenz'den aktaran Henninger vd., 2020). Bu türden bir ortamda, yapısal kriz ve gerilimlerin kişiselleştirilmiş ve kutuplaştırılmış çatışmalara eğriltilmesi, kapitalist toplumsal formasyonlarda oldukça sık rastlanan bir durumdur. Buradan bakınca, bir zamanlar özellikle Batı Avrupa'da anti-komünizmin oynadığı otoriter kurucu rolü bugün anti-feminizmin oynadığı söylenilebilir. Bununla birlikte, nasıl anti-komünizme eşlik eden sosyal devletçi, toplumsal refah yanlısı bir politikalar bütünü vardıysa, bugün de anti-feminizme eşlik eden kişisel gelişim yanlısı, kadının tercihleri ve güçlenmesini destekleyen "post-feminist bir politika ve söylem evreninden" bahsetmek mümkündür (Henninger vd., 2020). Çok önemli katkılarına karşın, bu türden toplumsal cinsiyet düzeni dönüşümü temelli analizlerde dahi, otoritaryanizm ve onun önemli bir ayağı olan anti-feminist yönelimlerin söylem düzlemindeki işlevinin altı çizilmekte, söz konusu gelişmenin politik sosyolojisi – örneğin hangi sınıfsal arka plandan erkeklerin (ve kadınların) bu yönelimin toplumsal kökeni ve/veya taşıyıcısı olduğu sorusu[7] – henüz sınırlı sayıda çalışmada sorunsallaştırılmaktadır.

Bu tür bir merak çerçevesinde yazan feminist düşünür Eva von Redeckner (2020), Küresel Kuzey'de yükselen eşitlikçi hareketler karşısında her sınıftan beyaz erkeğin özel mülk fantezisinin suya düştüğünü, kapitalist topluma ve bu toplumdaki bireylere rengini veren sahip olmasa da sahip olabilme ihtimali düşüncesinin yani hayalet mülk (*phantombesizt*) ideolojisinin sonuna gelinmek zorunda kalındığını, bunun da otoriter bir kalkışmaya neden olduğunu iddia etmektedir. Peki bu durum, kapitalist devletleri nasıl etkilemektedir? Kapitalizmin erkeklerle yaptığı patriarkal toplumsal cinsiyet ve cinsellik sözleşmesinin çözüldüğü ve bunun da türlü şekillerde kendini sergileyen bir yeni otoriterleşme dönemine kapıyı araladığı açıklaması oldukça ikna edici olmakla birlikte – ki özel mülkiyet ideolojisi temelinde olmasa da benzeri bir "eril restorasyon" tespitini Deniz Kandiyoti (2016) de yapmaktadır – yönetici sınıfların bu süreci nasıl okuduğu, nasıl yönetmeye çalıştığı, kapitalist devletin ne türden bir toplumsal basınç

[7] Küresel Kuzey'de toplumsal cinsiyet kavramına savaş açan yeni sağ hareketlerin kadın liderleri hakkında bilgilendirici bir tartışma için bakınız Worth (2021).

altında kendini yeniden üretmeye çalıştığı ve neden "mülkiyetçi beyaz erkek kalkışmasını" bertaraf etmediği/edemediği soruları hâlen boşlukta durmaktadır.

Ayrıca Redeckner'in tezinin, alt sınıfların ve alt sınıftan erkeklerin özel mülkiyetle olan ilişkisi bağlamında da yeniden düşünülmeye ihtiyacı bulunmaktadır. Zira alt sınıftan erkeklerin söz konusu mülkiyet ideolojisiyle bağını kuran ilişkilerin yani mülkiyet fantezisinin hangi koşullarda nasıl yeniden üretildiği sorusu göz ardı edilemez. En önemlisi kapitalist toplumun bir ürünü ve hatta motoru olarak da görülse özel mülk fantezisi tarih-dışı, sabit bir kültürel özelliğe indirgenemez. Aksine alt sınıftan erkeklerin, hane halkı üzerindeki patriarkal erki ve patriarkal fantezisi dahil her türden mülkiyet refleksi yeniden üretilmesi gereken maddi bir kültürdür. Örneğin, inşaat sektörüne dayalı bir büyüme stratejisi izlemiş olan AKP Türkiye'sinde sayısı 1,7 milyonu bulan neredeyse tamamı erkek inşaat işçilerinin, mevcut sisteme karşı besledikleri/besleyebilecekleri kuşkunun ve sınıf kininin patriarkal pazarlıkla ve bununla yakından ilintili olmak üzere özel mülk fantezisinin – hane halkı üzerindeki maddi manevi egemenlik hakkı- suya düşmemesi sağlanarak soğurulabileceği ancak bir varsayımdır. Bu varsayımı kapitalist devlet de yapabilir. Nitekim ileride de örneklendirileceği üzere AKP Türkiye'sinde yapmaktadır da. Ancak devletin, bu türden bir "patriarkal pay" (Connell, 2013) ve/veya eril dayanışmayı yükseltme stratejisi her zaman siyasi iktidar lehine işe yaramayabilir. Örneğin son dönemde birtakım siyasi İslamcı çevrelerle birlikte milliyetçi ideolojiyi benimseyen orta sınıf, profesyonel eğitim sahibi kimi kadınların öncülüğünde kurulmuş ailecilik odaklı sivil platformların Türkiye'de 1984'ten bu yana uygulanan ve aslen yine kadının toplumsal statüsü için paradoksal bir sosyal güvence olan nafaka hakkı karşısında yürüttüğü siyasi kampanyanın toplumsal destek oranının düşük olduğu görülmektedir.[8] Diğer bir ifadeyle, güncel kapitalist devlet stratejilerinin otoriter-patriarkal içeriğini sınıf bağlamında yeniden sorunsallaştırmak, anti-feminist otoriterleşmeyi yeni bir yükseliş olarak değil paradoksların kuvvetlenmesi ve mevcudun çözülüşü ya da bir "kriz-devleti" (Bedirhanoğlu, 2020) inşası olarak da değerlendirmek gerekmektedir.

Bununla birlikte, en ihtiyaç duyulan şu dönemde görülmektedir ki uzunca bir süredir kapitalist devlet meselesi de feminist araştırmalarda hem siyasi gelişmeler hem de kuramsal yeni arayışlar nedeniyle çok sınırlı bir şekilde konu edilmektedir.[9] Yakın dönemli kimi girişimlerde kapitalist devletin eril olarak kodlanan davranış ve yönetim pratiklerine ve dolayısıyla devleti belirleyen "hegemonik erkeklik kültürüne" atıfta bulunulmaktadır (Wöhl, 2014). Ancak burada söz konusu kültür, rekabet edilebilirlik, yöneticilik ve risk almak gibi davranışsal öğelere indirgendiği oranda tartışma özcü bir

[8] Benzeri şekilde KONDA araştırma şirketinin İstanbul Sözleşmesi hakkında yaptığı bir alan araştırması, işsiz erkekler arasında Sözleşme karşıtlığının, beyaz yakalı ve çalışan erkeklerden daha düşük olduğuna işaret eden kimi istatistiki veriler sunmaktadır. Fakat aynı grup içerisinde Sözleşmeyi bilmeyenlerin oranı Türkiye ortalamasına göre çok yüksekken, beyaz yakalı erkek emekçiler arasında bu oran çok daha düşüktür. Söz konusu araştırmalar için bkz. KONDA (2020a; 2020b).

[9] Batı'da refah devleti hakkında çok sayıda maddeci feminist analiz ve tartışma yapılmış olsa da yakın dönemde devlet tartışmalarına rengini veren asli yaklaşım 1990'lı yıllarda Wendy Brown'un (1992) öncülük ettiği post-yapısalcı metodolojik düzeltmedir. Buna göre, devlet monolitik bir yapı olarak görülmemelidir çünkü devlet çoklu bir aygıtlar mimarisidir ve söz konusu çokluk her aygıtın kendi iç aklının ve siyasa yöneliminin oluşmasına neden olmaktadır.

içerik barındırmakta, kapitalist devlet politikaları kendinden menkul bir erkeklik kültür ve pratiğinin öz devinimli yeniden üretimine indirgenmek riskiyle karşı karşıya kalmaktadır.

Bu eleştiri, örneğin, *devletteki erkekler*in eril dayanışma adına hemcinslerini kayırmadıkları ya da belirli türden bir soyut yurttaş (beyaz/erkek/heteroseksüel vb.) imgesiyle politika geliştirmedikleri anlamına gelmemektedir. Aksine kapitalist devletin tarihsel ifadelerinden birisi olan burjuva modern devlet biçiminin belirli türden bir erkek yurttaş imgesinden doğduğu ve söz konusu erkek yurttaşın modern devletin politik antropolojisini anlamak için yaşamsal olduğu inkâr edilemez (Kouvelakis, 2005). Ancak söz konusu eril dayanışma/kayırma ilişkisini ve soyut yurttaş temelli politika-yapımı sürecini yalnızca patika belirlenimi dolayısıyla modern devleti belirleyen patriarkal eril kültür temelinde açıklamak ne derece yeterlidir? Kapitalist devletin patriarkal doğası, devletin yeniden ürettiği ya da garanti altına aldığı sermaye ilişkisi paranteze alındığında yeterince anlaşılabilir mi? Söz konusu devletin, kapitalist bir toplumun yeniden üretimindeki cinsiyet-temelli rolü üzerine yeniden düşünmeye ihtiyaç bulunmaktadır.[10]

Son olarak, yakıcı kuramsal ihtiyaca karşın, Küresel Güney'de 1990'lardan bu yana devletin kadın hakları mücadelesinin asli arenası ve dahası faili haline gelmesi feminist bir kapitalist devlet analizini de süreğen olarak ertelemiştir. Hem akademik hem politik tartışmalarda, devletin çok odaklı bir yapı olduğu ve dolayısıyla feminist müdahalelere görece açık olduğu yaklaşımı benimsenmektedir (Randall ve Waylen, 2012). Bu bakış açısı pratik-politik düzlemde geçerli olmakla birlikte, söz konusu müdahalelerin kapitalist devlet tarafından nasıl okunduğu ve ne türden politikalara katık edildiği üzerinde pek durulmamakta, feminist bilgiyi edinen devletin bu bilgiyle ne yaptığı çok fazla araştırılmamaktadır (Prügl, 2009). Yani, feminist siyasetin toplumsal cinsiyet eşitliğinde kadınlar lehine meydana gelecek dönüşümün asli faili olarak devleti görmesi, kapitalist devlet aygıtlarının toplumsal sorun hakkında işleme koyduğu "stratejik toplumsal cinsiyet temelli seçicilikleri" (Jessop, 2004) *ve* fakat en çok da bu seçicilikleri de koşullandıran ve bu makalede *toplumsal yeniden üretim temelli çifte yapısal tazyik* olarak adlandırılan nedensellikler dinamiğini göz ardı etmeye neden olmaktadır.

Toplumsal Yeniden Üretim ve Kapitalist Devlet

Toplumsal yeniden üretim kuramı, tarihsel bir odaktan kapitalist toplumsal formasyonların toptan yeniden üretimine ve bu üretim süreçlerine damgasını vuran toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklere odaklanır. Her ne kadar yakın zamanda, toplumsal yeniden üretim kavramı emek gücünün yeniden üretimi odağının dışına çıkarılıp, önemli oranda genişletilmiş olsa da kavramı herhangi bir toplum kuramın-

[10] Maddeci feminist kuramın geçmişte bu yönde önemli girişimleri olmuştur. Bir sonraki başlıkta bu çalışmalara atıfta bulunulacaktır.

dan ayıran başlıca özellik, toplumsal ilişkilerin cinsiyetlendirilmiş doğasını anlamak *için emek gücünün* ve dolayısıyla *yaşamın yeniden üretimiyle metaların üretimi süreçlerinin bir madalyonun iki yüzü* olduğu ön kabulünden harekete geçmesidir. Diğer bir ifadeyle, toplumsal yeniden üretim ancak üretim süreçleriyle barındırdığı çelişkili ilişki içerisinde anlaşılabilir zira kapitalizmin alameti farikası bu iki süreci birbirinden ayırmasında ve bu ayrımı (söz konusu ayrımı mühürleyen özel mülkiyet ve emek serbestisi kurumlarıyla birlikte) tüm yaşamı belirleyen bir kapitalist toplumsal kurumsallık haline getirmesinde yatmaktadır (Fraser, 2018).

Hâl böyle olunca, toplumsal yeniden üretim, işle işin ötesindeki gündelik hayatın yeniden üretimi arasındaki gerilimli ve çelişkili ilişki üzerinden kavramsallaştırılmalıdır. Bu çelişki, aslen kapitalist üretim tarzının da ayırıcı çelişkisidir. Toplumsal yeniden üretim kuramı, kapitalizmi esasen çoğunluğun kendisini yeniden üretmek için kişisel emeğini satmak dışında bir çaresinin kalmadığı toplumsal üretim biçimi olarak görür. Burada önemli olan, kişilerin kendilerini yeniden üretmek için ihtiyaç duydukları temel üretim araçlarının mutlak anlamda özelleştirilmiş olmasıdır. Yani emek piyasasına eklemlenmeden yaşayamayacak olmamız, toplumsal yeniden üretim kuramının en birincil ve olmazsa olmaz önermesidir. Kapitalist piyasaya bu türden ontolojik bir mahkûm olma hâli, rekabetçi sermayenin tüm kaprislerine de sadece emekçiler olarak değil bizzat biyolojik bedenler olarak bağımlı olmak anlamına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle, emek gücünün yeniden üretimi, rekabete dayalı sermaye birikiminin aktüel ihtiyaçları doğrultusunda yeri geldiğinde emekçi nüfusun sayı olarak çoğaltılması (biyolojik üreme/yeni neslin bakımı ve büyütülmesi) yeri geldiğinde bir kısım emekçinin artık nüfus haline sokulması (yani yedek işgücü ordusu inşası) anlamına gelmekte, bu da "cinsiyet farkını" kapitalist sistem için çok elverişli bir toplumsal kurum haline getirmektedir (Bair, 2010).

Söz konusu cinsiyet farkı bir yandan emeğin kimi biçimlerini ucuzlatmak için bir değerleme sistemi olarak işe konur. Bu fark tarihsel olarak farklı şekillerde yaratılır. Ancak yine de genel olarak kadın emeğinin ucuzlatılması için önce kadın bedeninin değersizleşmesi gerekmiştir (Federici, 2004). Öte yandan emeğin değerinin yani mutlak sömürünün çok fazla derinleştirilmesi de sermaye birikiminin devamlılığı için en ideal koşul değildir. Mutlak sömürüyü görece dizginlemek için de cinsiyet farkına yaslanılmıştır. Burada devreye en doğrudan giren kurumsallık kadının zoraki ev kadınlaştırılması ve bakım emeğine seferber edilmesi sürecidir. Proleter kadının doğurganlığı, onu emek piyasası için hem daha kolay vazgeçilebilir – zira doğum yapan kadının işten izin alması ya da uzak düşmesi ve bu kadına kimin bakacağı soruları meseleyi karmaşık hale getirmiştir (Vogel, 2013) – hem de emek gücünün biyolojik ve psiko-sosyal yeniden üretimi için vazgeçilmez kılmıştır. Kadının ev kadınlaştırılması, mutlak sömürüden göreli sömürüye geçilmesini sağlayan mekanizmalardan biri hâline gelmiştir – buna elbette farklı "hane halkı stratejileri" (Laslett ve Brenner, 1989) eşlik etmiş ve "aile maaşı" ya da "yüksek hane reisi maaşı"

düzenlemeleriyle devlet mutlaktan göreli sömürüye geçiş mücadelelerinin asli arenası haline gelmiştir.

Toplumsal yeniden üretim kuramına göre, devlet sermayeyi ve emeği aynı anda değerlemeye çalışır (Piccio, 1992) ve fakat bu sermayenin kâr ve birikim önceliği etrafında örgütlenmiş hayatın gerçeğine aykırı çaba, devleti de süreğen bir kriz tehdidinin gölgesinde tutar. Devlet mutlak sömürüyü dizginleme mücadelelerinin arenası haline gelir. Bu durum, söz konusu krizleri yönetmek ya da ertelemek ya da başka alanlara kaydırmak için devletin çeşitli pratikler içerisinde bulunmasına, "cinsiyet temelli stratejik seçimler" (Jessop, 2004) yapmasına yol açar. Bu pratik ve seçimler – örneğin kadınlara tanınan yoksulluk nafakası hakkı ya da erkek çocuğun değil kız çocuğun babanın sosyal güvenlik haklarından faydalanması kuralı – her zaman bir ve aynı doğrultuda olmayabilir, kendileriyle çelişebilir ve hatta hızlıca tedavülden kalkabilir çünkü aslında toplumsal yeniden üretim kuramının da gösterdiği üzere, kapitalist devletin nelerden kaçınması gerektiği az-çok belliyken (örneğin sömürünün mutlaklaştırılmasını ve fakat aynı zamanda ortadan kaldırılmasını da engellemesi), neleri yapması gerektiği tam olarak belli değildir.

Bir kapitalist devleti, kapitalist yapan yani onu kapitalist bir toplumda işleyen herhangi bir devlet olmanın ötesine taşıyan en önemli ayırıcı özellik tam da budur: etkin emek sömürüsü biçim ve süreçlerini baltalayacağı düşünülen tüm olayları önleyici bir düzen inşası. Claus Offe, bunları "yok-olay" (non-event) olarak adlandırmaktadır (Borchert ve Lessenich, 2016; Hülagü, 2021a). Söz konusu yok-olayların nasıl önleneceği yani politikalar, teknikler ve yorumlar toplumsal mücadeleler tarafından belirlenir ve fakat söz konusu toplumsal mücadelelerin devletin yapısına zerk ettiği ilerici kazanımlara da düzen bozucu olayları önleme bağlamında işlev kazandırıldıklarından, kazanımların düzen için edinecekleri normatif işlev hakkında dikkatli olunmalıdır.[11] Dolayısıyla, neredeyse tüm feminist kuram ve politik stratejiyi belirleyen kapitalist devletin çoklu bir arena olduğu ve tek bir yönelim doğrultusunda hareket etmediği önermesiyle şüpheci bir yakınlık kurulmalıdır.

Toplumsal Yeniden Üretim Krizi, Çifte Yapısal Tazyik ve Kapitalist Devletin Cinsiyetlendirilmiş Seçimleri

Bu makale için merkezi önemde olan toplumsal yeniden üretim krizi kavramı toplumsal yeniden üretim kuramı kadar geliştirilmiş değildir. Bu yönde yeni çabalar olsa da krizden neyi anlamamız gerektiği konusunda feminist ekonomi politik alanında tam bir mutabakat olduğunu söylemek olanaklı değil. Bu çalışma toplumsal yeniden üretim krizini anlamak için ekonomik krizlere eşlik eden toplumsal isyan ve

[11] Kadın hareketlerinin siyasal mücadeleyi öne çıkardığı dönemlerde, siyasi rejimlerin söz konusu mücadele gündemlerini araçsallaştırdıkları ve/veya kendi meşruiyetlerini sağlamlaştırmak amacıyla sahiplendikleri özellikle Ortadoğu çalışmalarında üzerinde durulan ve içinden çıkılması zor bir açmazdır. Devlet feminizmi kavramıyla 1990'lı yıllarda Türkiye bağlamında da kısa bir dönem tartışmaya açılan ve fakat sonrasında feminist yazında sıcaklığını yitiren bu açmaz üzerine yeniden düşünmek, söz konusu açmazı boşa çıkarmanın hem kuramsal-ilkesel hem de pratik-politik yolları üzerine düşünmek faydalı olabilir.

ayaklanma süreçlerine değil, bir toplumdaki "tükenme" (depletion) (Rai vd., 2013) göstergelerine bakmayı ve bununla kriz kavramı arasında ince bir ayrım yapmayı önermektedir. Tükenme ya da yıpranma aslında çok geniş ölçekli kavranması gereken bir toplumsal süreç. İçerisine kadın cinayetleri, iş kazaları, meslek ölümleri, intihar oranları, egemen heteroseksüel ilişkilerdeki krizler (boşanmalar), suç oranları, işsizlik ve işsizlikle baş etme yöntemleri, geçim krizi, gündelik şiddet vb. girmektedir. Tahmin edileceği üzere, bu türden her toplumsal süreç ve unsur kendi özgünlüğü içerisinde anlaşılmalıdır. Her toplumun yıpranma biçim ve tezahür etme şekilleri farklılaşmaktadır. Bu biçim ve tezahürlerin bir farkındalık ve dayanıklılık eşiğini aşarak siyasetin, toplumsal iletişimin ve yeni bir normatif düzen arayışının konusu haline getirilmesine kriz denilebilir. Diğer bir ifadeyle, yıpranma oldukça geniş, zamana yayılan inişli çıkışlı bir süreçken, kriz aslında bir karar anıdır.

Toplumsal yeniden üretimdeki yıpranma tartışmalarında Marksist-feminist yazının zaman zaman göz ardı edebildiği önemli bir unsur bulunmaktadır. O da söz konusu yıpranmanın ve dolayısıyla toplumsal yeniden üretim krizinin tek değil, iki farklı ve iç içe geçmiş potansiyel tetikleyicisi olduğudur. Bu makalede bu ikili unsura *çifte yapısal tazyik* adı verilmektedir. Yakın dönemli Marksist-feminist yazında da yaygın olarak dile getirilen ilk bileşen, yeniden üretilen emeğin değeri ve bu değerdeki değişimlerdir. İkinci ve daha az tartışılan bileşense, *yeniden üretilen emeği üretenin* – yani mesela Ortadoğu coğrafyasında – kadının ev içi emeğinin değerindeki değişimlerdir. Bu her iki değerleme sistemindeki değişimler (bileşik ve eşitsiz bir şekilde) toplumsal yeniden üretimdeki tükenmenin krize dönüşmesine yol açabilir. Yani toplumsal yeniden üretimdeki tükenme ve yıpranma, sadece emek gücünün kendini yeniden üretmek için ihtiyaçlarını karşılayacak temel bir gelire erişememesi ve kamusal destek mekanizmalarından mahrum kalması ile açıklanamaz.[12] Söz konusu kriz aynı zamanda ya da bazen aslen toplumsal yeniden üretimle meşgul olanların mevcut toplumsal sözleşme tarafından kapsanamaması ile de belirlenir (Caffentzis, 1999). Örneğin, ev içi ve aile içi kadına yönelik şiddetin söz konusu sözleşmeyi diri tuttuğu iddiası, kadın mücadelesi çerçevesinden bakıldığında tarih-dışı bir iddiadır. Cinsiyet temelli şiddetin, patriarkal tahakküm ilişkilerini güçlendirmesi ancak bir olasılıktır. Aksine söz konusu şiddet, özellikle son 40 yıldır Ortadoğu'da söz konusu tahakküm ilişkisinin istikrarsızlaşmasına neden olmakta hem güçlü bir kadın hareketine hem de feminist bir muhalif bilincin mayalanmasına yol açmaktadır. Toplumsal meşruiyetinin asli kaynağını *yaşatabilmek* iddiasından alan geç kapitalist devlet için de bu iyice zorlu bir çelişkidir.

Dolayısıyla, toplumsal yeniden üretim krizi patriarkal toplumsal cinsiyet sözleşmesinin yeniden üretimi yoluyla yaşamı olanaklı kılan kapitalist devletler için önemli bir tercih ya da Marksist devlet kuramının önemli ismi Claus Offe çizgisinin

[12] Nancy Fraser, Sue Ferguson, Cinzia Aruzza gibi isimlerin yeniden hayat kazandırdığı toplumsal yeniden üretim tartışmalarında eksik kalan siyasal ve ataerkil moment analizleri hakkında birçok haklı eleştiri yapılmıştır. Bu tartışmalara örnek olarak bkz., Yaman (2020).

terimleriyle ifade edecek olursak, bir "stratejik seçim" anıdır: toplumsal yeniden üretimin ürünü olan erkek emekçiler mi yoksa toplumsal yeniden üretimin üreticisi kadınlar mı politika yapım süreçlerinin asli özne ve nesnesi olarak seçilmeli?

Bu ikili toplumsal yeniden üretim krizi dinamiği içerisinde eyleyen Küresel Güney devletleri, kendilerine özgü bir kriz okumasına girişirler. Bu kriz okumasını da besleyen türlü kanallar vardır: egemen küresel yönetişim ideolojisi, yerelci/yerli ideolojiler ve egemen blok içerisindeki pragmatizm. Bu kriz okumasının sınırları da vardır. Nihayetinde devlet pratiklerine rengini veren her egemen iktidar bloğu, krizi "doğru" okuyamayabilir ya da okurken süreci kendi ideolojik-bürokratik lensleriyle görmekte/tarif etmekte ısrarcı ve başarısız da olabilir (Hay, 1999).

Toplumsal yeniden üretim krizini tetikleyici ekonomik kriz dönemlerde, emeğin değersizleşmesi ve fakat hem de yönetilebilir kalması ihtiyacı, devletin yeni cinsiyet temelli stratejik seçimler yapması ve/veya cinsiyet farkını yeni biçimlerde inşa etmesi anlamına gelmektedir. 2008-2009 krizinden bu yana Ortadoğu'daki ülkeler bağlamında başat yapısal tazyiki erkek emek gücünün yeniden üretimi gerekliliğinin oluşturduğunu söylemek mümkündür.[13] Aktif çalışan nüfusun en az yüzde 68-70'inin erkek olduğu ve hane halkının ağırlıklı olarak erkek emekçinin sabit gelirine ve/veya değerlenme koşullarına tabi olduğu bir coğrafyada, sermaye birikim modelinin örneğin inşaat, petrol gibi unsurlara yaslanması, bu sektörlerde çalışan büyük ağırlığı erkeklerden müteşekkil işçi sınıfının istikrarı kapitalist devlet için bir öncelik meselesidir. Hâl böyle olunca, Ortadoğu'daki kapitalist devletlerin hissettiği tazyikin başında evrensel emek gücünün değil *erkek* emek gücünün istikrarı bulunmaktadır.

Erkek emekçinin değersizleşmesinden doğan yapısal tazyiki devlet bağlamında daha da araştırılabilir ve hatta neredeyse *hesap edilebilir* bir süreç haline getirmek için 20. yüzyılın başında yürütülen Marksist kriminoloji çalışmalarının yeniden yorumlanması faydalı olacaktır. Bu çalışmalara göre kapitalist devletin ceza politikaları belirlenirken kerteriz noktası olarak alınan temel bir kural bulunmaktadır – ki bu kural aslen farklı sosyal politika alanları için de geçerlidir. Bu kurala göre, hiçbir adli ceza tedbiri asgari geçim eşiğinden (toplumsal yeniden üretim için gerekli olan asgari ücret ve temel ihtiyaçlar bütünü olarak okunabilir bu ifade) daha düşük eder/değerde olamaz (Rusche ve Kircheimer, 2003 [1939]). Diğer bir ifadeyle, ceza yasalarının ve sürelerinin belirleniminde toplumun çeperindeki emekçi kesimlerin (piyasa) değeri önemli bir belirleyendir. Aksi durumda cezanın caydırıcılığı ve inandırıcılığı kalmaz. Hatta suç tercih bile edilebilir. Dolayısıyla der, Geory Rusche ve Otto Kirscheimer ceza adaleti sistemindeki her reform ve iyileştirme çabası da aslında bir toplumda *toplumsal açıdan önem teşkil eden* (*socially significant*) *en çeperdeki proleter kesimlerin konumu* tarafından belirlenir (De Giorgi içinde, 2006; 2012). Rusche ve Kirscheimer'a göre (2003[1939])

[13] Oysa bunu önceleyen dönemde, yani kabaca 2000-2006 dönemindeki Türkiye'nin de dahil olduğu Fas ve Tunus gibi ülkeleri de içeren transnasyonal kadın mücadelesi öncülüğünde gerçekleştirilen medeni kanun/ceza kanunu reformları örneğinde olduğu üzere, asli unsurun kadına verilen patriarkal desteğin geliştirilip, kamulaştırılması olduğu görülmektedir.

bu kerterizin ötesine geçen tüm reform çabaları kapitalist toplumda gerçekçi olmaktan çıkar. Ne kadar insancıl ve iyi niyetli olurlarsa olsunlar, pratikte uygulanamazlar.

Bu argüman zaman içerisinde kriminoloji çalışmaları tarafından "sınıf indirgemeci" olduğu iddiasıyla unutulmaya terk edilmiştir. Fakat yakın tarihli birkaç çaba da göstermektedir ki, bu önermede asgari geçim ve asgari ceza arasında kurulan nicel bir birebir belirlenim ilişkisinden ziyade kapitalist devletin yaşadığı yapısal tazyiki açıklamak açısından kıymetli niteliksel bir ilişki tarif edilmektedir: kapitalist devletin ceza politikalarının inşası ve yeniden üretimi, bir coğrafyada devlet/toplum kompleksi için kıymetli olan-ve-olduğu düşünülen emekçi kesimlerin sahip olduğu toplumsal önemden bağımsız değildir ve bu önem da elbette yine toplumsal mücadeleler içinde belirlenir. Zira yine Rusche ve Kircheimer'ın çalışmalarında altını çizdikleri üzere, mesele sadece temel gelir değil *toplumsal konumdur* ve bu konum, toplumsal değerlilik hiyerarşileri içerisinde olumsal olarak ortaya çıkar (De Giorgi, 2006; 2012). Hâl böyle olunca, her ceza yasası ve siyasetini belirleyen bir "ahlak ekonomisi" (Sayer, 2001; Giorgi, 2012) vardır.[14]

Buradan yola çıkınca, kapitalist devletin üzerindeki toplumsal yeniden üretim tazyikini "değerlenme" ya da "değersizleşme" mücadelelerinin bileşik ama eşitsiz olarak yarattığı bir nedensellik kaynağı olarak okumak makul görünmektedir. Bu "değerlenme" ve "değersizleşme" sürecinin kontrolü doğrudan devletin elinde değildir ve hatta söz konusu süreç sadece ulusal mücadelelerle de kısıtlı değildir.[15] Bununla birlikte, kapitalist devletin sürece müdahil olmak için kullandığı kimi pratikler ve aygıtlar vardır. Sonuç olarak bu makale iddia etmektedir ki, Ortadoğu'daki kapitalist devletlerin stratejik hamlelerini çerçeveye alan yapısal basıncın asli bileşeni *söz konusu patriarkal devlet-toplum kompleksinin yeniden üretimi için anlamlı olan-ve-bulunan erkek emekçinin* değeridir. Toplumsal yeniden üretim krizine evrilmiş, "yok-olay"a gebe ekonomik değersizleşme süreçlerinde, devlet stratejik seçimlerde bulunmaya zorlanır ve patriarkal bağlamlarda söz konusu seçimler için örneğin cezanın caydırıcılığı/asgariliği kadar patriarkal payın (mesela kadın cinayetlerindeki erkeklik indirimi/eksik cezalandırma) yeniden nasıl ve kime dağıtılacağı da belirleyici bir etkendir. Kimi zaman bu iki ilke birbiriyle çelişir veyahut bu iki ilkenin aynı anda

[14] Yeni nesil Marksist kriminoloji çalışmaları, kapitalist toplumlardaki ceza yasalarının ruhunu anlamak için toplumların sınıfsal bölünmeler üzerine geliştirdiği etik önermeleri dikkate almak gerektiğinin altını çizmektedir. Hangi sınıfların ne türden bir görünüm, söylem ve bağlamda siyasetin nesnesi haline geleceği yalnızca iktisadi çıkarlar ve ekonomik rasyonalite ile değil aynı zamanda söz konusu çıkarları hem çerçeveleyen hem de onlar tarafından belirlenen toplumsal değer dünyasıyla da ilgilidir. Özetle, emeğin değeri yalnızca üretim süreçlerinde ortaya çıkan marjinal fayda ile değil aynı zamanda söz konusu toplumda ne türden bir değer hiyerarşisi (ki burada etnik köken, cinsiyet farkı ve mezhepsel farklılıklar da devreye girer) kurulduğuyla da ilintilidir. Dolayısıyla, ceza yasaları yalnızca, kadının emek-bedeninin "değersizliği" ile değil, erkek failin emek-bedeninin "göreli değeri" ile de belirlenir.

[15] Kapitalist devlet, toplumun tükenmemesi için çabalamayı her zaman başar(a)mayabilir. Zira hâlihazırda bağımlılık ve çekişme ilişkilerinin sürdüğü bir dünya pazarında eylemektedir ve toplumun kontrollü bir şekilde tükenmesi kimi koşullarda devletlerin rekabet edebilirliğini de artırabilir. Yine aynı şekilde devlet toplumun tükenmemesi için eylemekten geri durabilir zira piyasa zoru da en az devlet kadar disipline edici ve çatışma savıcı olabilir. Diğer bir ifadeyle ekonomik zor, toplumun yeniden üretimini yalnızca açlık-tokluk paradigması içerisinde belirlemez. Aksine ekonomik zor toplumun yeniden üretiminde farklı disipline edici ve çatışma soğurucu mekanizmaları da içerir. Finansallaşmış kapitalizm döneminde, hane halkı borçlanması da önemli ekonomik zorların başında gelmektedir (Bedirhanoğlu, 2020).

uygulamaya sokulduğu melez dönemler oluşur – zira örneğin adli cezalar şiddetlendirirken sistem-içileştirmekten ödün vermemek gibi bir denge gözetilmek zorunda kalınır. Yani devletler hem zorbalıklarını artırır hem de zorbalığı uygularken çok yüzlü davranır, ayrıcalık siyasetini derinleştirirler. Neden?

Tarihsel açıdan Ortadoğulu devletler kendilerini ve piyasa toplumunu yeniden üretmek için patriarkal toplumsal cinsiyet sözleşmesine yaslanmışlardır. Bu kimi ülkelerde, özel patriarkaya hiç dokunulmaması ya da kısmen dokunulması anlamına gelirken, diğerlerinde kamusal patriarka inşa edilmesi öncelenmiştir. Bölgede iktisadi serbestleşme döneminin başladığı 1970'lerden bu yana, yeni tip bir özel patriarkanın şekillendiğinden de bahsetmek mümkündür. Buna göre erkeğin hane halkının geçimi ve güvenliği konusundaki asli vasi konumu değişmemekle birlikte, söz konusu güvenlik kavramı genişletilmiş ve örneğin kız çocuklarının eğitimi ve öğretiminin önünün açılması da bu kavramın içerisine dahil edilebilmiştir. Buna karşın, yani anlayışlı ve destekleyici babaların üretimine karşın ne mülk aktarımında ne de piyasadaki iş yaratımında yeni nesil kız çocuklarına yer açılmıştır. Bu hâlihazırda yoksullaşan ve yoksunlaşan erkek emekçi yığınların sisteme içerilmesinin asli yollarından birisi haline gelmiştir. Ancak söz konusu yığınların neoliberal değersizleşme evresinde kadınlar üzerinde ve karşısında yeni erkeklik halleri geliştirmesi, örneğin kamusal alanda yaygınlaşan cinsel taciz ve musallat olma durumu, kapitalist devletlerin üzerindeki tazyiki katmerli hale getirmiştir: Bir taraftan patriarkal payı yani erkeğin hane halkı ya da özel alandaki üstünlüğünü artırmak ve yenilemek gerekmektedir ki söz konusu değersizleşme sistem-dışılaşmaya evrilmesin, diğer taraftan yeni nesil kız çocukları büyümekte ve patriarkal toplumsal cinsiyet sözleşmesini ve onun müsamaha ettiği cinsiyetlendirilmiş şiddet biçimlerini türlü şekillerde reddetmektedirler.

Bu çelişkiden çıkmak için kapitalist devletler türlü yöntemler belirlemekte, stratejik seçimler yapmaktalarsa da bu seçimlerin ufkunu ve kapsamını belirleyen çifte yapısal tazyik, devletleri daimî olarak kimi ne kadar değerlemek gerektiği sorusuna mahkûm kılar. Bununla birlikte patriarkal toplumsal cinsiyet sözleşmesinin içeri çökmesi, kadına vaat edilen eril koruma sisteminin iflası ne kadar önemli bir yapısal tazyik olursa olsun, bu tazyik kapitalist devlet üzerinde ancak *erkek emek gücünün değerlenmesi ya da değersizleşmesi* oranında belirleyici olmaktadır. Kısacası yapısal tazyik denilen süreç homojen, tek başlı ve tek nedensellikle işlemez. Aksine en az çifte yani çoklu, eşitsiz ve bileşik yapıdadır ve bu çoklu yapı kapitalist devlete hem (belirli türden) stratejik seçimler yapma olanağı tanırken hem de devletin hareket alanını cinsiyetlendirilmiş şekillerde kısıtlar.

Ancak patriarkal payın ya da eril ayrıcalık vaadinin – cezasızlık uygulamalarında olduğu üzere – erkek emekçileri pasifleştireceğini iddia etmek için elimizde henüz yeterince somut veri yoktur. Bununla birlikte, kapitalist devletler söz konusu patriarkal ayrıcalıkları birer sınıfsal kooptasyon mekanizması olarak kullanırlar. Bunu denerler. Hele Ortadoğu coğrafyasında henüz kuruluşları itibariyle bu tür bir denklem

içerisinde kurulmuşlardır ve buradaki patika belirlenimi yalnızca arızi ve kültürel değil, yapısal bir gereklilik halini almıştır. Juan Cole (1981), söz konusu geç modern devlet inşası döneminde şehirli küçük burjuva erkeklerin kurulan ulus-devletlere içerilmesi için bu toplumsal güce verilen tavizlerin başında şehirli kadınların ev kadınlaştırılmasının geldiğini iddia eder. Hâlihazırda oldukça dar olan emek piyasasındaki az sayıda işi "kadınlara" kaptırmak istemeyen yeni küçük burjuvazi kendisinden beklenmeyecek kadar muhafazakârlaşmış ve hatta aynı dönemde daha özgürlükçü taleplerle öne çıkan ve literatürde feminizmin erkek öncüleri olarak bilinen varlıklı sınıflardan burjuvalara karşı ideolojik savaş açmışlardır. Sömürgeci sistemden bağımsızlığını elde eden bazı Ortadoğu devletlerinde kadınların kendi toplumsal yeniden üretim yüklerini hafifleten kamucu kazanımlarına karşın, medeni haklarını elde etmelerinin çok uzun on yıllar boyunca önüne geçilmesinde bu türden kurucu bir gerilim bulunmaktadır. Sonuç olarak, *toplumsal açıdan anlamlı* olan-ve-bulunan erkek emek gücü her toplumda farklı türden başka özelliklere de sahiptir: başat endüstriyel sektörler, ihracata/ithalata dayalı üretim yapısı, kent/kır ayrımı, emekçi nüfustaki etnik köken dağılımı, cemaat/dini topluluk aidiyetleri ve siyasi kimlikler… Her devletin politik antropolojik görüntüsü bu açılardan farklılaşmaktadır.

Türkiye'de Toplumsal Yeniden Üretim Krizi ve AKP'li Devletin Yeni Politik Antropolojisi

Günümüz finansallaşmış kapitalizminde, toplumsal yeniden üretim krizini soğurucu bir dizi piyasa içi mekanizma bulunmasına karşın, emekçi sınıflardan bireylerin düzenle bir psikolojik kopuş yaşadıkları kolaylıkla iddia edilebilir. Düzen yanlısı olabileceğini düşündüğümüz göstergeler dahi, örneğin 2003'ten bu yana Türkiye İstatistik Kurumu'nun yayımladığı "yaşam memnuniyeti endeksi", toplumda artan mutsuzluğu cinsiyet temelli sınıflandırmalar üzerinden göstermektedir. Buna göre kadınlar erkeklerden daha mutsuz, evliliklerine daha güvensiz ve gelecek açısından çok daha kaygılıdırlar. Günde ortalama en az bir kadınının ya mevcut ya da boşandığı erkek eşi tarafından öldürüldüğü ya da intihara zorlandığı bir ülkede, kadınların evlilik ve aile bağının kutsallığına ya da birincil önemine ikna edilmesi için yönetici sınıfların epey ter dökmesi, toplumsal sözleşmede kadınlar lehine önemli ödünler vermesi gerekmektedir. Üstelik, AKP'li devlet düşünüldüğünde, ev emekçisi kadınlar mevcut siyasi iktidar için toplumsal taban teşkil etme konusunda en az erkekler kadar önem arz ettiğinden, kadın konusunda klasik patriarkal iktidarların geçmişte yaslanabildikleri mizojen çözümlerin kolayca işleyeceğini düşünmek yanlış olacaktır. Düzenin "makbul kadınları" da mevcut kadın cinayetleri siyaseti konusunda oldukça memnuniyetsizdirler ve sergiledikleri siyasi reflekslere bakacak olursak – bu bir sonraki başlıkta detaylandırılacaktır – patriarkal toplumsal cinsiyet sözleşmesindeki çözülüşün tam boy bir toplumsal yeniden üretim krizine dönüşeceği konusundaki endişelerini gizlememektedirler. Kadın cinayetlerinin önlenmesi konusunda faaliyet gösteren ilerici kadın örgütleri ve feminist aktivistlerin de altını çizdiği üzere Türkiye'de boşanmalar

artmıştır (bkz. Bilim ve Aydınlanma Akademisi, 2021). Kaldı ki Gezi'den bu yana farklı farklı uğraklarda kadınların kolektif siyasi kimliği belirginleşmiş, düzene karşı duyulan memnuniyetsizlik konusunda kadınlar cesur adımlar atmışlardır.

Aynı süreçte Türkiye'de kapitalizmin mutlak sömürüsü de artmaktadır. Diğer bir ifadeyle, çalışma koşullarındaki kötüleşme, kapitalist devleti nüfusu yaşatmak bir yana dursun, emekçi sınıfların mezar kazıcısı durumuna dönüştürmektedir. Türkiye iş kazası ve ölüm istatistikleri yüksekliği göstergeleri sıralamasında Avrupa'da birinci, dünyada üçüncü durumdadır. Üstelik söz konusu kazalarda hayatını kaybedenlerin ve/veya bir daha çalışamayacak şekilde yaralananların çoğunluğunu hem sektörel nedenlerle hem de Türkiye'deki işgücünün yüzde 70'inden fazlasını oluşturmaları bakımından erkek emekçiler oluşturmaktadır. Bu durum güncel iktidar bloğundaki Türk-İslam sentezi yanlılarının da dikkatini çekmektedir. Bu gruplar, söz konusu durumu mizojen ve anti-feminist söylem üzerinden siyasetin konusu haline getirmeye çalışmakta, kadınların elini görünmez kılınan "proleter erkeğin cebinden" (Bergen, 2020) çekme mücadelesi verilmesi gerektiğini dile getirmektedir. Öte yandan, feminist muhalif bilincin kadın hareketinin geniş çemberini içine alacak şekilde yayılması, kadına yönelik şiddetin devlet tarafından bir "milli güvenlik meselesi" (Malkoç, 2019) olarak tanımlanmasını da dayatmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'nin yönetici kadroları panik halinde, oldukça ikircikli bir devletlilik pratiği sergilemekte, cezalandırırken eksik cezalandırmanın yollarını aramakta yahut arada kısasa kısas türden ceza önerileriyle çıkışlar yaparak kamuoyu vicdanını bulandırmaktadır. Peki neden?

AKP hükümetlerini ve devlet aygıtını kadın cinayetlerini önlemek amacıyla oluşturan mevzuatı hayata geçirmek konusunda gönülsüz egemenler haline getiren başlıca yapısal tazyik Türkiye'deki erkek emeğin güncel toplumsal konumudur. Bu konumu belirleyen siyasi, toplumsal ve iktisadi değer sisteminde önemli sarsılmalar yaşanmaktadır ve 2018'den bu yana derinleşen ekonomik kriz bu değer sistemine kuvvetli bir darbe vurmuştur. AKP'nin yönetimi altındaki kapitalist devlet için, erkek emekçi soyut bir kategori de değildir. Bizzat devletin yaptığı çalışmalar, örneğin Polis Akademisi (Taştan ve Küçüker Yıldız, 2019) tarafından kadın cinayetlerinin failleri üzerine yapılan bir araştırma devletin erkek sorununu tarif ederken ölçü kabul ettiği ortalama bir nüfus portresi çıkarmaktadır: Orta Anadolu kentlerinden birinde ikamet eden, genç yetişkin yaşlarda, nitelikli olmayan işlerde çalışmak zorunda kalan, az eğitimli erkek. Feminist araştırmalar da kadına yönelik eril şiddetle, güvencesiz ve nitelikli olmayan işlere mahkûm erkek emeği arasında önemli bir korelasyon olduğunu göstermektedir (Beşpınar, Beşpınar-Akgüner ve Arslan, 2020). Hâl böyle olunca, ekonomik değerlenme sistemindeki değeri giderek düşen, yedek işgücü ordusunun vazgeçilebilir bir öğesi haline gelmesi muhtemel erkeğin toplumsal konumu kapitalist devletin adalet politikaları için objektif bir kerteriz noktası haline gelmektedir.

Altı çizildiği edildiği üzere, değerlenme ya da değersizleşme süreçleri yani toplumsal açıdan sahip olunan konum daha geniş bir açıdan düşünülmelidir. Zira söz konusu süreçler *her erkeğin* değersizleşmesini kapitalist devletin yakıcı gündemi haline

getirmez. Ekonomik kriz – geçim krizi, işsizliğin genişlemesi, iş bulma umudunun yitirilmesi ve artan erkek emekçi/küçük esnaf intihar oranları – dönemlerinde ancak *devlet-toplum kompleksi açıdan anlamlı* olan-ve-kılınan erkeğin değersizleşmesi kapitalist devlet politikalarında önemli oynamalara gidilmesini gerekli kılar. Peki kimdir bu "toplumsal açıdan anlamlı" erkek? İşte bu noktada, AKP döneminde kapitalist devletin "hegemonik erkekliği" (Connell ve Messerschmidt, 2005) yeniden inşası süreçlerine geri dönmek ve bu dönemdeki kapitalist devletin politik antropolojik görüntüsünü oluşturan erkek emekçinin konumunu tayin eden yeni ahlak ekonomisi üzerine de düşünmek gerekmektedir.

AKP iktidarının kuruluşunda farklı kavram ve belirteçlerle de olsa, "mütedeyyin mülk sahibi erkek"lerin adil olmayan bir devlet tarafından düzenden dışlandıkları fikri dönemin tarihsel bloku tarafından sıklıkla işlenen bir konu haline gelmiştir (Hülagü, 2021a). Aynı blokun yoksul ve toplumsal olarak marjinalleştirilmiş kesimleri temsil ettiği düşünülen grupları, örneğin AKİT gibi radikal İslamcı gazeteler, söz konusu ikiliği genişletmiş, "yoksul erkeği" mülk sahibi mütedeyyin erkeğin imgesinde temsile soyunmuştur. Yoksulluğun ve dışlanmanın sorumlusu tutulan Kemalist devlet, aynı zamanda ağır ceza politikalarıyla alt sınıflardan taşralı erkeklerin kendisine olan bağlılığını yitirmiş bir devlet olarak kodlanmıştır. Diğer bir ifadeyle, iddia edilebilir ki 2001 krizi ve öncesindeki iç savaş döneminde derinleşen meşruiyet krizi, iktidardaki tarihsel blok tarafından bir hegemonik erkeklik krizi olarak da okunmuştur. Hegemonik erkekliğin krizi, kendisine bağlı şekil alan diğer türden erkeklikler için de bir merkezkaç etkisi yaratmakta olduğundan, dönemin AKP ve Fethullah Gülen Cemaati kadroları için rejim değişimi aynı zamanda hegemonik erkekliğin zorunlu dönüşümü anlamına gelmiştir. Aynı dönemde yükselmeye başlayan "model ülke Türkiye" propagandası, tarihsel blokun farklı unsurlarının Türkiye'yi sömürgecilik/Batı üstünlüğü karşıtı kampın yeni nesil lideri olarak kurmasına imkân sağlamış, varlıklı mütedeyyin ve onun suretinde kurulan yoksul erkeğin bu yeni liderliğin öncü savaşçıları olduğu lafzı alttan alta dolaşıma sokulmuş ve AKP'nin yeni toplum sözleşmesi böyle bir erkek figürü üzerine kurulmuştur. Tarihsel blok içinde gevşeme ve krizlerin gün yüzüne çıktığı 2014'ten bu yana söz konusu erkeklik bir yandan yeni yeni siyasi ve jeopolitik gerilimlerle canlı tutulmaktadır. Öte yandan söz konusu gerilimlerdeki her geri düşüş, bu yeni siyasi erkekliğin değer kaybını mevcut iktidar için gerçek bir risk haline getirmektedir.

Bununla birlikte, riskin yegâne kaynağı yüksek siyaset alanındaki gerilim ve krizler değildir. Aksine Türkiye'de toplumsal açıdan anlamlı bulunan proleter erkeğin inşasında, bizzat alt siyasetin yani "bağımlı" (Connell ve Messerschmidt, 2005) olarak nitelendirilebilecek erkeklerin de yapıp ettikleri etmen olmaktadır. AKP iktidarı Türkiye'sinin ahlak ekonomisinin önemli bir özelliği haline gelmiş olan vasıfsız siyasi kadroların ya da yüksek eğitimli ama işsiz genç erkeklerin patronaj ilişkileri içerisinde aşırı zenginleşmesi ve kuralsızlaşan bir yeni toplumsal alanın oyuncuları olması, AKP'li kapitalist devletin hegemonik erkeklik savaşımlarını ister istemez belirlemektedir.

Özellikle son dönemlerde toplumsal alanda çeteleşen, çete liderliğine soyunan, bunun medyatikleşmesini seven ve onunla yaşayan bir erkek profilinin yaygınlaştığı görülmektedir. Bu tipten erkekler, yeni sistemin ürünü oldukları kadar kendileriyle birlikte yeni erkeklik pratikleri de türetmekte, yarattıkları yoz görüntü ve şiddete/uyuşturucuya/lüks tüketime yaslanan erkeklik gösterileri siyasi iktidar için hatırı sayılır itibar kazalarına yol açmakta, devletin erkek sorunu katmerlenmektedir.[16]

Bu durumda, yönetici kadrolar önemli bir açmaz yaşamakta, bekaları açısından yaşamsal önemde olan bu erkeklerin tahripkâr davranışları karşısında nasıl konum alacaklarına kesin karar verememektedirler. Kadına yönelik şiddet başlığı da mevcut iktidar için benzeri bir açmaz anlamına gelmektedir. Bu açmaz hakkında şaşırtıcı olmayacak şekilde devlet kadroları, başta Cumhurbaşkanı Erdoğan olmak üzere oldukça fazla laf üretmektedir. 2020 sonbaharına gelindiğinde, 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Mücadele Günü dolayısıyla yaptığı konuşmada İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, kadınlara yönelik eril şiddetin faillerine hitap etmiş, "Erkeklere sesleniyorum, kendinize gelin. Fiziksel olarak güçlü olabilirsin ama neyi tatmin ediyorsun…hangi duygunu yüceltiyorsun? Ayıptır" demiştir.

Bakan Soylu'nun kadın cinayetleri konusunda erkeklere içerlediği dönemin hemen öncesinde, 2020 yaz döneminde AKP Genel Başkan Yardımcısı Mahir Ünal'ın başlattığı "yeşil top" kampanyası da bir tür fiyasko ile sonuçlanmıştır. Sosyal medya platformu *Twitter*'da yeşil top amblemi "temiz dil" bir yana, adeta fanatikliği, hıncı ve "kadına yönelik" nefreti simgeler hale gelmiştir. Söz konusu "topu" sahiplenen, siyasi iktidar yanlısı erkek kitlelerin dilinden cinsiyetçi nefret sözleri düşmemiştir. Süreç içerisinde, başta CHP İstanbul İl Başkanı Canan Kaftancıoğlu ve tutuklu Kürt siyasetçi Selahattin Demirtaş'ın eşi öğretmen Başak Demirtaş'a yönelik olmak üzere, yeşil toplu hesaplardan kadın düşmanı, cinsiyetçi ve lümpen ifadeler salgılanmıştır. Oysa kampanya bunun aksini, Yeni Türkiye'nin sahibi erkek kitlelerin efendiliğini ispat için türetilmiştir. En azından öyle iddia edilmiştir. Peki, devlet bu durumla nasıl başa çıkmaya çalışmaktadır? Türkiye'de kapitalist devletin *erkek sorunu* nasıl çözülmeye çalışılmaktadır?

Kadına yönelik şiddet ve kadın cinayetleri özelindeki devlet politikalarının kısa bir incelemesi odağında bu soruya yanıt aramadan önce söylemek gerekiyor ki, toplumsal *olarak anlamlı* bulunan emekçi erkeğin ekonomik, siyasi ve toplumsal hiyerarşik değer sistemindeki yeri ve konumu, Türkiye'deki siyasi iktidar üzerindeki toplumsal yeniden üretim basıncının yönetilmesinde hem türlü olanaklar hem de türlü kısıtlar yaratmaktadır. Bununla ilintili olarak, kadın cinayetleri örneğinde hem cezasızlık ya da eksik-cezalandırma hem de kısasa kısas türden ceza biçimleri arama siyaseti bir arada

[16] Burada altını çizmek gerekiyor, bu türden "kaza"lar karşısında hem AKP yöneticileri hem de kamu erki sessizliği koruma ve olay karşısında çok az söz üretme stratejisi gütmektedir. Söz konusu kazaların failleri hemen kınanmamakta ya da cezalandırılmamaktadır. Bununla birlikte burada başı sonu belli bir cezasızlık siyasetine dayalı "eril kardeşlikten" de bahsetmek doğru olmayacaktır. Sessizliğin sağladığı cezasızlık ortamı aynı zamanda herkesin kendi suçlarına/skandallarına ortak yaratmasına olanak vermekte, bu durum da devlet içi hesaplaşmaların şiddetlenmesine, dönemsel tutuklamaların artmasına, dolayısıyla devlet aygıtlarının koruma şantajı ile işleyen bir yapılanmaya dönüşmesine neden olmaktadır.

şekillenmekte, sürecin öngörülebilir ve dolayısıyla yerleşik bir kurumsallaşma üzerinden okunması olanaksız hale gelmektedir. Finansallaşmış kapitalizm döneminde, kapitalist devletlerin sermayenin zamanının akışına teslim olduğu bilinen bir gerçektir. Bu teslim olma halini yönetmenin olanağı ise kurumsallaşma, bürokratikleşme ve rasyonelleşme değil, aksine anlık olarak hareket etme olanağı sağlayan gri alanların devletin yapısındaki yerinin genişlemesini gerektirmektedir.[17] Diğer bir ifadeyle, kapitalist devletin erkek sorunu da tıpkı diğer tüm sorunlar gibi kurumsuzlaşma, kuralsızlaşma ve mümkün olduğunca esnekleşme yoluyla hallolunmaya çalışılmaktadır.

Son olarak unutulmamalıdır ki, göreli olarak iktisadi iyileşmenin yaşandığı bir dönemde devlet üzerindeki erkek emeğinin değersizleşmesi baskısının hafiflemesiyle, bugünkü cezasızlık siyasetinden aşırı-cezalandırma [*over-criminalisation*] siyasetine de geçiş yapılabilir. Nitekim Türkiye'deki toplumsal yeniden üretim alanındaki tükenmenin tam boy bir değersizleşme krizine dönüşmediği dönemlerde devletin cinsiyetlendirilmiş stratejik seçimlerini cezaların artmasından yana kullandığı göze çarpmaktadır. Bir sonraki başlıktaki tartışma bu iddiaları örneklerle temellendirmeyi hedeflemektedir.

Türkiye'de Devletin Cinsiyetlendirilmiş Stratejik Seçimleri ve Kadına Yönelik Şiddet Faillerini cezalandır(ma)ma Siyaseti Örneği

Türkiye'de kadın cinayetlerini engellemeye yönelik izlenen siyaseti devletin cinsiyet temelli stratejik stratejileri bağlamında iki dönemde derinleştirmek mümkün görünmektedir. Birinci dönem kabaca 2006'dan 2014 yılına kadar sürmüş olan ve kadın mücadelesi tarafından "namus cinayetleri" üst tartışması etrafında ana akımlaştırılan dönemdir. Bu dönemde aslen kadının korunması hedefi merkeze konulmuştur. 2014 senesinden bu yana süren ikinci dönemin, bu defa iktidar tarafından "aile içi şiddet" üst başlığıyla kodlanan bir strateji dönemi olduğu iddia edilebilir. Bu ikinci dönemde halen çok çalkantılı bir mücadele devam ediyor olmakla birlikte, devletin tercihini erkeği şiddetin faili değil, toplumsal sorunun mağdurlarından birisi olarak görmek şeklinde kullandığı görülmektedir. İlk dönemdeki kadın cinayetlerini önle(me)me politikalarını belirleyen temel koşullar arasında, emeğin mutlak sömürü oranlarındaki hafifleme, erkek emekçinin toplumsal konumunda yeni bir siyasi erkeklik inşasının öne çıkmaya başlaması ve patriarkal toplumsal cinsiyet sözleşmesinin kadın lehine yeniden gözden geçirilmesi gereği ve talebi belirgindir. İkinci dönemde, emeğin mutlak sömürü oranlarındaki artış, erkekliğin yeniden siyasi inşasının ve bağlantılı ahlak ekonomisinin erkek emekçinin toplumsal konumunda arzu edilen oranda toplumsal itibar ve prestij yaratmaması ve derinleşen ekonomik krizin üstesinden gelmenin önemli bir aracı olarak patriarkal payı

[17] Finansallaşmış kapitalizm döneminde, devletin sermayeye tam bağımlı şekilde yeniden yapılandırılması ve bununla birlikte devletin genişleyen manevra alanı hakkında önemli bir tartışma için bkz. Bedirhanoğlu (2020; 2021).

artırma yoluna gidilmesi kararı önemli özellikler olarak öne çıkmaktadır. Her iki dönemde de – birazdan değinilecek olan 2012-2014 kısa uğrağı hariç – erkeklerin suçlulaştırılması hiçbir zaman asli siyaset olmamıştır. Her iki dönemde de fail erkeğin aslında "kader kurbanı" olduğu düşünülegelmiştir. Her iki dönemde de kadın cinayetleri kavramına mesafe koyulmuş, erkeklerin de cinayet kurbanı olduğu gibi totolojik argümanlara başvurulmuştur. Ancak ikinci dönemi birincisinden ayıran en önemli fark, toplumsal yeniden üretimdeki yıpranmanın derinleşip bir krize yani karar anına dönüşmesinde ve devletin de derinleşen "kimin bedeni değersizleşecek" mücadeleleri çerçevesinde bir kriz okumasına girişmiş olmasında yatmaktadır. Burada da her ne kadar ibre devlet-toplum kompleksi için önemli olan-ve-bulunan erkek emekçinin konumunu sabitlemeye kilitlenmiş gibi görünse de çifte yapısal basıcın yarattığı ikilemler sürmekte ve çelişkili görünen kararlar alınmaktadır.

Şiddet Mağduru Kadın Odaklı İyileştirmeler Dönemi (2006-2014)

Türkiye'de 2006-2014 döneminde devletin kadın cinayetlerini önleme politikasını çerçeveleyen en önemli tartışma ve birincil gündem "namus cinayetleri" olmuştur. 1 Haziran 2006 tarihli, "Töre ve Namus Cinayetleri ve Kadına-Çocuklara Yönelik Şiddet Meclis Araştırma Komisyonu Raporu", bunu takiben yayımlanan İçişleri Bakanlığı genelgeleri, 20 Aralık 2007'de ilan edilen "Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı"; 1 Mart 2008'de 5636 sayılı Kanunun uygulanmasına ilişkin yönetmelik ve 4320 sayılı yasada yapılan değişiklikler ve 2008 yılında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) tarafından yapılan aile içi şiddet araştırmasını da içeren bu ilk dönem devlet faaliyetlerinde, dönemin ruhunu el vermesi açısından 11 Ocak 2007 tarihli "Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesine Yönelik Genelge"nin yeterince dışavurumcu olduğu iddia edilebilir.

Bu genelgede, "namus cinayetleri" kavramından aslen çok hazzedilmeği görülmektedir. Bunun başlıca nedeni ise söz konusu kavramın, dönemin liberal dünya düzeni ikliminin Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu ülkeleri oturttuğu "kadın düşmanı kültürler" kategorisine sıkı sıkıya yerleştirdiği şeklindeki telaştır. Dolayısıyla genelge meseleyi Türkiye'ye özgü olarak görmemek gerektiğinin altını çizmekte ve en önemlisi de kadına yönelik şiddeti bir "toplumsal sorun" olarak tanımlamaktadır. Genelge'de kadına yönelik şiddetin "en uç örneği" olduğu iddia edilen "töre ve namus adına işlenen cinayetleri"n, "ülkemizin hak ettiği saygınlığı" zedelediği ifade edilmektedir. Genelgenin yayımlandığı dönemde yapılan ilintili Meclis tartışmasında, söz konusu cinayetleri işleyen erkeklerin dönemin iktidar temsilcileri tarafından "vahşi"ler olarak nitelendirildiği de görülebilir (TBMM, 2006: 61-62). Erkeğin cinsiyet temelli şiddete başvurusu bir davranış sorunu olarak görülmekte, Türkiye'nin bu türden "uç" da olsa bir erkek sorunu olduğu zımnen kabul edilmektedir. Bununla birlikte, söz konusu genelge dahil olmak üzere dönemin tüm odağının devlet aygıtları aracılığıyla şiddete maruz kalan kadınların mağduriyetinin giderilmesi politikası

üzerine bina olduğu görülmektedir.[18] Ancak bu da bir "sosyal devlet" gereği ya da kamusal iyi anlayışı üzerinden değil, aksine olabildiği kadarıyla fonların, vakıfların ve yerel kamu örgütlerinin katılımıyla, gerektiğinde özel güvenlik şirketlerinden yardım alınarak yapılmak istenmiştir. Söz konusu cinayetlerin toplum tarafından kınanması gerektiği, erkek evlat yetiştiren annelerin asli sorumluluk sahibi olduğu, topluma İslam'ın anlatılması gerektiğinin altı çizilmiştir (TBMM, 2006: 61-62). Dolayısıyla, kadına yönelik şiddet devlet nezdinde bir toplumsal sorun olmakla birlikte aslında kovuşturulması ve cezalandırılması gereken bir "suç" olamamıştır. Hatta, devletin yapabileceğinin sınırları olduğu dile getirilmiş, dönemin neoliberal devlet anlayışı tekrar edilmiştir.

Aynı dönemde kadına yönelik şiddet bahsinde kolluk birimlerinde devletin pozitif yükümlülüğü olduğu tezi sık olarak işlenmeye başlanırken erkek fail hakkında ikili bir tutumun belirginleştiği görülmektedir. Ancak bu ikilik de devletin cinsiyet temelli seçiciliklerine önemli bir hareket alanı sağlamıştır. Bir yandan kadına yönelik şiddet faili ve özellikle kadın cinayeti faili erkekler biraz önceki örnekte olduğu gibi tasvip edilmese de aynı dönemde bir polislik felsefesine bürünmeye başlayan "otantik toplum ve bu topluma yabancılaşmış Kemalist devlet" ikiliği şeklindeki siyasal İslamcı tez sonuçları itibariyle erkek faili de mağduriyet ekseninde yeniden kurmuş ve devletin cezalandırıcı olmaması gerektiği düşüncesinin de yardımıyla aslında bu dönemde cezasızlık kendiliğinden bir idari kılıf kazanmıştır. Aynı dönemde, erkek failler hakkında kimi polis-taraflı araştırmalar yapılmış, yapılan araştırmalarda kadına yönelik şiddeti besleyen temel dönüşümün geleneğin terki ve modernleşme olduğu iddia edilmiş, kadına yönelik şiddet eylemlerinde kullanılan bıçaklama vb. olayların sebebi olarak toplum içerisinde Kemalist devlete duyulan güvensizliğe işaret edilmiştir (Hülagü, 2021a).

Özet olarak, yeni dönemin egemenlerine göre söz konusu devlet, mülk sahibi mütedeyyin erkeği siyasi iktidardan dışlamış ve ayrıca alt sınıflardan erkekleri aşırı suçlulaştırmak yoluyla devlete yabancılaştırmıştır. Dolayısıyla devletin adli polislik uygulamaları (suç takibi, failin cezalandırılması vb.) ile idari polislik (suçun önlenmesi, mağdura şefkat gösterilmesi) uygulamaları arasında ikincisi lehine ayrım gözetmesi ve idari polislik üzerinden "halkla yeniden bütünleşme" sağlanması planlanmıştır (bkz., Cerrah, 2011). Hem Gülen cemaati yanlısı güvenlik bürokrasisi hem de tarihsel bloğun uluslararası destekçileri – Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın Güvenlik Sektörü Reformu projelerinde olduğu üzere (örneğin bkz. Mannitz ve Reckhaus, 2016) – bu bütünleşme projesini teşvik ederken, halihazırda tüm karakollara ve polis merkezlerine rengini veren ve kadına yönelik şiddetin erkek faillerini "kader kurbanı" olarak gören muhafazakâr polis memuru bakış açısının yeni bir siyasal temelde meşrulaştırıldığı görülmektedir. Bu süreçte, mağdur kadına şefkat göstermek, devletin asli görevini yerine getirmesi olarak yorumlanmış, kadın örgütleri

[18] Şiddete uğrayan kadının mağdur olarak inşasının yurttaşlık ve devlet-toplum ilişkisi hakkında kimi göstergeleri hakkında bkz. Ertürk (2015).

ve feminist hareket tarafından yapılan devletin koruma yükümlülüğü çağrıları da bu şekilde yeniden tanımlanarak içerilmiştir (Hülagü, 2021a).

Bu süreç aynı zamanda Türkiye'de erkek emeğin değerinin görece yüksek olduğu, Türkiye'de devletin finansallaşmış kapitalizmin siyasi fırsatlarını sonuna kadar kullanabildiği bir dönem olması açısından da önemlidir (Bedirhanoğlu, 2020). Bu durum devletin kadın odaklı bir patriarkal rejim reformu gerçekleştirmesini, erkekleri cezalandırmadan kadını koruma misyonunu geliştirmeyi görece kolaylaştırmıştır. Ayrıca bu dönem, hane halkının ve erkek emeğinin yeniden üretiminde kadının üstelendiği rol ve yük değişmese de işçi sınıfından kadınların da çalıştıkları işlerden memnun olmadıklarında "eve dönebilme" tercihine sahip oldukları (İlkkaracan, 2012), ev emekçisi kadınların kendilerini gerçekleştirme arzularının tüketim temelli piyasalaşma ile görece kapsanabildiği bir dönemdir.

Kabaca 2012-2016 yılları arasındaki kısa bir dönemde devletin zor aygıtlarının kadına yönelik şiddet faillerine daha kararlı bir şekilde yaklaştığı ve cezaların yasal çerçevede kadın lehine olacak şekilde uygulanmasında kimi iyileşmeler olduğu görülmektedir (GREVIO, 2018). Bu aynı zamanda, Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nin düşünsel ve diplomatik hazırlıklarını yapan uluslararası toplantıya ev sahipliği yaptığı dönemdir. Bu aykırı ve kısa dönem üzerinde daha derinlemesine bir araştırma gerekli olmakla birlikte, dönemin 2006 yılında başlayan ve patriarkal toplumsal cinsiyet sözleşmesinin mağdur odaklı iyileştirilmesi perspektifine dayalı stratejiden kısmen farklılaştığına dair önemli bir gösterge vardır. Bu dönemde devlet içerisinde ve kamuoyunda erkek faillere yönelik cezaların artırılması üzerine tartışmalar hızlanmıştır. Bununla birlikte, bu çok kısa dönem uygulamaları hakkında yapılmış olan kamu otoritesi destekli ölçme-değerlendirme çalışmalarında, eril şiddet faillerinin kendilerinin devlet tarafından terk edildiğini düşündüklerini gösteren ifadelere yer verilmesi dikkat çekicidir (bkz. KSGM ve Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2014).

Yakın dönemde, siyasal İslamcı çevreler "devlet bizi terk etti" şeklindeki bu eril serzenişi yeni bir politizasyon ve mobilizasyon döneminin temel dinamiği haline getirmeye başlamıştır. 2008-2009 krizi sonrası Türkiye'de emeğin değer kaybıyla birlikte peyderpey derinleşen toplumsal yeniden üretime dayalı tazyikle birlikte, söz konusu mobilizasyonun devlet kadroları katında alıcılığı artmaya başlamış, 2009 sonrası her önemli toplumsal ve siyasal dönemeçte, düzenin idamesi için kapitalist devletin bu uğrakta görece "terk ettiği" erkeklere bağımlılığı artmış, söz konusu erkeklerin "davranış problemleri"nin yakıcılığıyla birlikte düşünüldüğünde devletin erkek sorununu katmerli hale gelmiştir.

Patriarkal Payı Artırma Dönemi (2014'ten Günümüze)

İlk dönemin tarihsel bloğunun dağılmaya başladığı, blok içi çatışmaların su yüzüne çıktığı Aralık 2014'ten itibaren Türkiye'de hem devlet krizi derinleşmiş hem de toplumsal yeniden üretimin çifte tazyiki şiddetini artırmıştır. Örneğin, AB ülkelerinde 2008 krizi sonrası artmaya başlayan işsizlik 2013'te tepe noktasına ulaştıktan sonra

gerilemeye başlamışken, aynı dönemde Türkiye'de işsizlik AB ülkelerindeki eğilimin tersine düzenli bir artış içinde girmiştir (Çelik, 2020). Yine aynı dönemde Soma faciası başta olmak üzere iş cinayetlerinde rakamların giderek yükseldiği görülmektedir. Söz konusu yıllarda, Türkiye'de borç veya taksit ödemesi olan yani hane halkı borcuyla yaşamını idame ettirenlerin oranı yüzde 60 bandından yüzde 70 bandına sıçramış, emekçi şehri İstanbul'da oturduğu evin sahibi olan kişi sayısında düşüş yaşanmıştır. Tam bu dönemde radikal İslamcılar sözde "yoksullaşmış erkeği" temsil etme iddiasıyla birlikte anti-feminist hareketlenmeyi hızlandırmışlar, söz konusu yoksullaşmanın müsebbibi olarak önce orta sınıftan seküler görünümlü kadınları ardından boşanma talebi dile getiren her kadını haksız bir zenginleşmenin özneleri olarak resmetmeye, feminist örgütleri de bu haksız zenginleşmenin kaynakları olarak karalamaya başlamışlardır (Hülagü, 2020; 2021b).

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın bu dönemde iki farklı devlet projesi – patriarkal sözleşmeyi kadın lehine iyileştirmek ya da patriarkal payı artırarak erkek sorununda kısmı rahatlama sağlamak – karşısında ikircikli bir tutum aldığı ve nihai bir stratejik seçicilikte bulunmaktan mümkün olduğu kadar imtina etmeye çalışarak diyagonal taktiklerle ilerlediği görülmektedir. Ancak bu dönemde ilk projede de yeni bir yaklaşıma gidilmiş, AKP'li devlet kendisiyle uyumlu hareket eden kadın örgütlerini güçlendirerek, bir önceki dönemde birlikte iş yaptığı bağımsız kadın örgütlerini ve/veya feminist örgütleri devre dışı bırakmıştır. Bu sayede cinsiyetlendirilmiş stratejik seçimlerinde AKP'li devletin toplumsal tabanının yaşamsal bileşkesi olan orta sınıf/üst orta sınıf muhafazakâr kadınlardan büsbütün vazgeçmeden hareket alanını genişletmeyi hedeflemiş, özellikle kadın cinayetlerinin politik gündeme yerleşmesi nedeniyle toplumsal yeniden üretimin patriarkal toplumsal cinsiyet sözleşmesi yoluyla idamesinin krize girmesi gerçeğiyle bu şekilde başa çıkmaya çalışmıştır.

Bu yıllarda mevcut AKP iktidarının önemli bir destekçisi olan Kadın ve Demokrasi Derneği/KADEM'in "Kadına El Kaldıran Adam Değildir: Önce Adam ol!" kampanyasının öne çıktığı görülmektedir. KADEM, aslen muhafazakâr camiada yükselen yeni bir kadınlık konumunun da temsilcisidir: evdeki cinsiyetlendirilmiş iş bölümü konusunda erkeğin daha fazla görev almasını talep eden, girişimci kadının toplumsal alanda kurucu hatta öncü rolü olduğuna inanan ve kadına yönelik şiddeti daha ziyade alt-sınıflara özgü bir dinsel/medeniyetsel bilinç eksikliği sorunu olarak gören yeni kuşak bir kadın hareketi girişimi. Hâl böyle olunca, "Adam ol!" kampanyası da devletin erkek sorununun davranışsal boyutuna odaklanmış, AKP'nin kurmaya çalıştığı yeni hegemonik erkeklik idealine olabildiğince burjuva evcimenliğine uygun unsurlar eklemlemeye gayret etmiştir. 25 Kasım 2014 yılında yayımlanan ilk kampanya videosunda, sonradan kadına yönelik şiddet faili olduğu anlaşılan şehirli genç yetişkin yaşlarda bir adamın, arkadaşlarıyla sokakta top oynayan bir erkek çocuktan omzunda sinisiyle merdivenleri çıkan simitçiye kadar toplumun en görünmez katmanları tarafından bile görünür olmadığı, ciddiye alınmadığı, hakir görüldüğü bir senaryo canlandırılmış, kendisine "Önce adam ol!" denilmiştir. Bu

projenin devlette farklı karşılıkları da vardır. Örneğin, 2020 yılının Ocak ayında Konya'da şahit olduğu bir kadına yönelik şiddet vakasına kadın lehine müdahale eden ve fakat bu esnada faili öldüren öğrenci Kadir Şeker'in hem Cumhurbaşkanı Erdoğan hem de Adalet Bakanı Abdülhamit Gül tarafından dolaylı olarak anlayış gösterilen edimi, devletin erkek sorununda davranış ayarları yapma arzusundan büsbütün vazgeçmediğini göstermektedir.

Radikal İslamcı grupların ardından, özellikle 2016 yılından sonra yeni yeni kurulmaya başlayan "Aileyi korumacı"/ "Mağdur Baba" yanlısı sivil platformlar ve örgütler, KADEM ve diğer rejim yanlısı kadın örgütlerine de savaş açmış, artan yoksullaşma nedeniyle genç erkeklerin evlenme yükümlülüklerini yerine getiremediklerine, AKP'li devletin erken yaşta evlilik temelli toplumsal yeniden üretim projesinin sürdürülemez hale geldiğine işaret etmiş, çare olarak "kadınların aklını çelen feminist örgütlerle" devletin iş yapmayı bırakması gerektiği iddia etmiştir. Erkeklerin haksız yere yoksullaştırıldığı, kadınların da haksız kazanç elde ettiği iddiasına dayanan nafaka karşıtı kampanya hızlandırılmış, devletin sosyal devlet olma yükümlülüklerini yerine getirmediği için erkeğe yüklendiği, devletin erkeği kadının sosyal güvencesi olarak gördüğü iddia edilmeye başlanmıştır (Hülagü, 2020). Anti-feminist gruplara göre, bu bir tür "cinsiyet adaletsizliği"dir ve erkeğin hiddetlenmesine, öfke kontrolünü kaybetmesine neden olabilmektedir. Diğer bir ifadeyle, söz konusu hareketlenmeler, kadına yönelik şiddetin kaynağında toplumsal gerçeklere uymayan hukuki uygulamaların ve Türkiye'deki eksik sosyal devlet anlayışının yattığını iddia etmeye, başta İstanbul Sözleşmesi olmak üzere kadını güçlendirmeye yönelik her türden uluslararası sözleşmenin kadın cinayetlerine neden olduğu gerekçesiyle feshini talep etmeye başlamışlardır.

Bu hareketlenmelerin etkisindeki kimi devlet aygıtları da erkekleri cezalandırmama yönünde irade kullanılmasından yana seslerini yükseltir olmuşlardır. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, "kadın cinayetlerinin" toplumsal gerçeği yansıtan bir kavram olmadığını iddia etmiştir (Arslan, S., 2019). Daha önce anılan Polis Akademisi araştırmasındaki kimi bulguları öne süren ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'la birebir görüşmeler yürüten anti-feminist örgütlenmeler, "erkek faillerin yüzde 80'sinden fazlasının karılarını öldürmeden önce taşıdıkları bir suç tarihi bulunmamaktadır" (Arslan, F., 2019) der olmuştur. Yargıtay, Türkiye İnsan Hakları Kurumu, Ombudsmanlık gibi farklı kamu kurumlarından bürokratlar, küresel cinsiyet rejimi sonucunda Türkiye'de uygulamaya sokulan uluslararası sözleşmelerin "toplumsal gerçeklikle" örtüşmediğini iddia etmeye ve terk edilebileceğini dile getirmeye başlamıştır. Son süreçte, 2014 yılında İstanbul Sözleşmesi ruhundan doğan 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun tedbir maddelerinin uygulanması Mart 2020 itibariyle askıya alınmaya başlamış, Covid-19 Pandemisi nedeniyle şiddet faili erkeğin uzaklaştırma kararlarıyla evinden edilmesinin şiddet vakalarını daha da artıracağı iddia edilmiştir. Özetle, AKP dönemindeki kapitalist devlet-toplum kompleksi için anlamlı olan-ve-kılınan erkek emekçinin

konumu istikrarsızlaştıkça, devletin *erkek sorununun* hallolunması için patriyarkal payın yenilenmesi yöntemine gidilmiştir. Fakat daha önce de denildiği üzere, bu ayrıcalıkların düzenin yeniden üretimine hizmet edeceği düşüncesi oldukça varsayımsaldır.

Tam da bu nedenle, Türkiye'de kapitalist devlet yalpalamakta, kadın ve erkek nüfus arasında toplumsal cinsiyet temelinde stratejik seçimler yaparken her daim makas değiştirmekte, krizi bir iktidar ömrünü uzatma stratejisine dönüştürmektedir. Kadınları taltif etmenin alternatif yolları aranmakta, farklı sınıflardan kadınlara farklı misyonlar yüklenerek zaman satın alınmaya çalışılmaktadır. Türkiye tarihinde hiç olmadığı kadar çok kadının zor aygıtlarında, sadece emniyete bağlı aile içi şiddet birimlerinde değil aynı zamanda özel harekât ve çevik kuvvet içerisinde istihdam edilmeye başladığı bir dönemden geçtiğimiz düşünüldüğünde, kapitalist devletin toplumsal yeniden üretim krizini bir *erkek sorunu* olarak okumayı tercih etmesi, toplu değersizleşme sürecinde kadını büsbütün gözden çıkardığı anlamına gelmemektedir.[19] Aksine taban tabana zıt olduğu düşünülebilecek türden toplumsal cinsiyet temelli stratejilerin uygulamaya sokulması an meselesi olabilir: kadına ve çocuğa yönelik cinsel şiddet davalarında kısasa kısas türden ceza yasaları; cezasızlıkla ödüllendirilen cinsiyet temelli şiddet faili polis ve askerlerin yanında sokak tacizlerini ve sarkıntılıkları önlemeyle görevlendirilmiş kadın zabıta ya da bekçiler; işkence hanelerin yer aldığı polis merkezlerinin yanında kadına yönelik şiddetle mücadelede uzmanlaşmış pembe karakollar[20]… Peki, böyleyse ne yapmalı?

Sonuç

Bu makaleye başlarken, dile getirilen önermelerden birisi kapitalist devletin Türkiye'deki anti-feminist otoriterleşmesinden yola çıkarak dünyadaki benzer gelişmeleri de anlama olanağımız olabileceği şeklindeydi. Her ne kadar toplumsal cinsiyet çalışmaları alanında, toplumsal cinsiyet kavramının analitik doğasının öncelenmesi ve ampirik düzlemin ötesinde kavranması gerektiği altı çokça çizilen metodolojik bir doğru olsa da bu çalışmanın kapitalist devletin gözünde farklı sınıflardan erkeklerin ve kadınların birer toplumsal grup olarak var olmaya devam ettiğini gösterdiği düşüncesindeyim. Diğer bir ifadeyle, her ne kadar erkeklik ve kadınlık siyasetle inşa edilen kurgusal süreçler de olsa, toplumsal grup olarak erkekler ve kadınlar birer kurucu toplumsal köken görevi görmeye de devam etmekteler. Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet analitik olduğu kadar ampirik açıdan da gerekli bir araştırma gündemi olmaya devam etmekte, devlet çalışmalarında maddi süreç

[19] Son yıllarda, giderek çok daha fazla sayıda yüksek eğitimli genç kadının devletin polis aygıtında istihdam edildiği ve hatta özel harekatçı olarak yetiştirildiği görülmektedir. Bu yönelim, başta Kürt meselesi olmak üzere Ortadoğu bölgesindeki çatışma süreçlerinin yönetiminde İçişleri Bakanlığı'nın başat stratejilerinden birisi haline gelmiştir.

[20] Türkiye'de kadına yönelik şiddet üzerine uzmanlaşmış emniyet birimlerinin kurulması fikri ve ön uygulaması 2010'lu yılların başına uzanmaktadır. Bununla birlikte, söz konusu birimler o dönemde her yerde kurulamamış, kurulanlar da 2014 sonrasında dağıtılmıştır. Ancak 2018 sonrası dönemde söz konusu birimlerin ağırlıklı olarak kadın amirlerin yönetiminde yeniden inşa edildiği görülmektedir.

analizlerinin rolü önemini korumaktadır. Özel mülkiyet, yalnızca bir beyaz erkek fantezisi olarak değil toplumsal cinsiyeti kuran maddi bir yeniden değerlenme/değersizleşme süreci olarak da otoriterleşmenin rengini ve dokusunu belirlemektedir.

İkinci olarak, toplumsal yeniden üretim kuramı ışığında kapitalist devletin Türkiye'de kadına yönelik şiddetin erkek faillerini cezalandır(ma)ma siyasetine odaklanmak, maddeci feminizmin 1980'lerde öne sürdüğü siyasi bir ilkeyi destekler kimi bulguların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu ilke, "kadınların kurtuluşu ancak herkesin kurtuluşuyla olanaklıdır" (Luxton, 2014) şeklinde tercüme edilebilir. Bu makaledeki tartışma, 80'lerdeki kısa popülerliğin ardından her akımdan feminist tarafından şiddetle karşı çıkıldığını bilinen bu ilkenin yeniden tartışılmasını önermektedir. Bunu toplumsal yeniden üretim kuramı üzerinden yapılan feminist bir kapitalist devlet okuması da zorunlu kılmaktadır. Şunu belirtmek gerekiyor ki, toplumsal yeniden üretim kuramının işaret ettiği çifte yapısal tazyik ve bunun devlet tarafından hangi dönemlerde hangi stratejik seçimlere konu edildiği meselesi sınıf indirgemeci bir okuma değildir. Aksine hem toplumsal yeniden üretim alanındaki tükenmenin kriz haline dönüşmesi hem de kapitalist devletin söz konusu kriz karşısında ne türden bir okuma yapacağı siyasi mücadelelerin konusudur. Bununla birlikte, şu soru önemlidir: tarihsel olarak patriarkal toplumsal cinsiyet sözleşmesiyle birlikte ve onun sayesinde inşa edilmiş bir kapitalist toplumda toplumsal yeniden üretimden kaynaklı çifte yapısal tazyik hangi koşullarda ortadan kalkar? Yani ne olur da kapitalist devletin stratejik seçicilikleri *erkek sorunu* üzerinden tarif edilmez?

Söz konusu patriarkal sözleşmenin görece ortadan kalktığı Küresel Kuzey'deki kapitalist toplumlarda dahi, toplumsal cinsiyet rejimleri alanındaki hegemonya savaşları ilerici hareketleri adeta erken doğmuş dönüşümleri kaybetme riskiyle baş başa bırakmaktadır. Çoklu ve post-patriarkal toplumsal cinsiyet rejimlerinin hüküm sürdüğü gelişmiş kapitalist ülkelerde, örneğin kadın cinayetlerinin devletin dikkatine getirilmesi dahi ayrı bir mücadele gerektirmektedir. Zira buralarda kapitalist devlet ya artık post-feminist bir evrede olunduğu önermesinden hareket etmekte ve stratejik seçiciliklerini buna göre şekillendirmekte ya da kadın cinayetlerini içine doğdukları toplumsal formasyonun değil bir türlü entegre olamamış göçmen/mülteci erkek kesimlerin kültürel sorunu olarak kodlamaktadır. Ancak bu türden stratejik seçicilikleri dahi mümkün kılan, toplumsal yeniden üretimden kaynaklı yapısal tazyikin yönetilmesinde halen *cinsiyet farkına dayalı değerleme rejimlerine* başvurulabilmesidir. Yakın dönemde Avrupa'da derinleşen bakım emeği ihtiyacı nedeniyle vazgeçilmez hale gelen göçmen kadın emekçinin toplumsal konumunun popülist siyaseti dahi belirler hale gelmesi bu açıdan önemli bir göstergedir. Sara Farris (2012) tarafından yapılan "femonasyonalizm" araştırmasının da gösterdiği üzere, Avrupa'da yükselen yeni sağın mülteci erkekleri düşmanlaştırırken, göçmen kadınlara feminist bir kucak açması asla tesadüf değildir. Batılı kapitalist formasyonlar, olası bir bakım krizini engellemek için büyük oranda göçmen kadın emeğine bağımlı hale gelmiştir.

Son olarak, bir de şuradan bakılmasının göz ardı edilmemesi gereken önemde olduğunu düşünüyorum: söz konusu ilke, yani kadınların kurtuluşunun ancak herkesin kurtuluşuyla mümkün olabileceği önermesi, bir ertelemecilik anlamına gelmemektedir. Aksine bugün feminizm mücadelesi temelde bir sınıf savaşıdır. Her türden cinsiyetli bedenin ekonomik, toplumsal ve siyasi değerlenme koşullarının bu bedenler arasındaki ve üstündeki ilişkiyi derinden belirlediği bir dünyada, feminizm emeğin ve dolayısıyla o emeği olanaklı kılan bedenlerin onları ezen, sınıflandıran, görünmez ya da aşırı görünür kılan değerleme sistemleri dışındaki *olmak*lığını merak etmek ve arzulamaktır. Feminizm, aslında bu yönüyle ütopyacıdır. Şöyle der, emeğin değerlenmesinin ya da değersizleşmesinin üzerine kurulu olmayan bir düzende yaşadığımızı farz edelim, bedenler yine de gücünü tesis etmek için cinsiyet temelli şiddete başvurur muydu? Kamu erkinin bu türden yapısal bir *erkek sorunu* olur muydu? Yanıtı belki bugünden kesinkes bilemeyiz – hoş elimizde kimi olumlu veriler yok değil (bkz. Ghodsee, 2018) – ama bilmediğimiz için peşinen sırtımızı da dönemeyiz. Sırf bu sorunun yanıtını bulmak için bile feminizm sınıfsız toplum yaratma mücadelesi sorumluluğudur.

Kaynakça

Arslan, Faruk (2019) "746 bin baba evinden uzaklaştırıldı", https://www.yeniakit.com.tr/haber/746-bin-baba-evden-uzaklastirildi-950746.html, indirilme tarihi: 19.05.2020.

Arslan, Süleyman (2019) "TİHEK Başkanı Süleyman Arslan'ın Şiddetin Önlenmesi Çalıştayı Açılış Konuşması", https://www.tihek.gov.tr/tihek-baskani-suleyman-arslanin-siddetin-onlenmesi-calistayi-acilis-konusmasi, indirilme tarihi: 18.05.2020.

Bair, J. (2010) "On difference and Capital: Gender and the Globalization of Production", Signs: Journal of Women in Culture and Society", *36*(1): 203-226.

Bedirhanoğlu, P. (2020) "Social Constitution of the AKP's Strong State through Financialization: State in Crisis, or Crisis State?", Bedirhanoğlu, P., Dölek Ç., Hülagü, F. ve Ö. Kaygusuz (der.), *Turkeys' New State in the Making: Transformations in Legality, Economy and Coercion* içinde, London: ZED, 23-40.

Bedirhanoğlu, P. (2021) "Global Class Constitution of AKP's 'Authoritarian Turn' by Neoliberal Financialization", E. Babacan, M. Kutun E. Pınar ve Z. Yılmaz (der.), Regime *Change in Turkey: Neoliberal Authoritarianism, Islamism and Hegemony* içinde, London: Routledge, 68-85.

Bergen, L. (2020) "Erkek (Racul) Olmak: Feminizme Direnmek", https://www.lutfibergen.com/erkek-racul-olmak-feminizme-direnmek.html, indirilme tarihi: 30.07.2020.

Beşpınar, L. Z., F. U. Beşpınar Akgüner ve H. Arslan (2020) "Erkeklerin Deneyimleri Üzerinden Şiddetin Kuşaklararası Aktarımını Anlamak: Aile İçi Şiddet Tanığı ve/veya Mağdurlarının İkili İlişkilerinde Şiddet Olgusu", İlknur Yüksel Kaptanoğlu (der.), *Kişisel Olan Politiktir: Kadınlara Yönelik Eviçi Şiddet Verisi ve Politika* içinde, İstanbul: Nota Bene, 395-421.

Bilim ve Aydınlanma Akademisi (2021) *Türkiye'de Kadın Cinayetlerinin Nedenleri ve Öneriler*, Ankara: Bilim ve Aydınlanma Akademisi.

Borchert, J., & Lessenich, S. (2016) *Claus Offe and the Critical Theory of the Capitalist State*. London: Routledge.

Caffentzis, G. (1999) "On the notion of a crisis of social reproduction: A Theoretical Review", M. Dalla Costa ve G. Dalla Costa (der.), *Women, Development and Labor of Reproduction: Struggles and Movements* içinde, Trenton: Africa World Press, 153-187.

Cavatorta, F. (2010) "The convergence of governance: Upgrading Authoritarianism in the Arab world and Downgrading Democracy Elsewhere?", *Middle East Critique*, 19(3): 217-232.

Cole, J. R. (1981) "Feminism, Class, and Islam in turn-of-the-century Egypt", *International Journal of Middle East Studies*, 13(4): 387-407.

Connell, R. W., ve J.W. Messerschmidt (2005) "Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept", *Gender & Society*, 19(6): 829-859.

Connell, R. (2013) *Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics*, New York: John Wiley & Sons.

Connell, R. (2015) "Meeting at the Edge of Fear: Theory on a World Scale", *Feminist Theory*, 16(1): 49-66.

Çelik, A. (2021) "İşsizlik Dünyada Düşüyor, Türkiye'de ise artıyor", https://www.birgun.net/haber/issizlik-dunyada-dusuyor-turkiye-de-ise-artiyor-289157, indirilme tarihi: 15.04.2021.

Cerrah, İ. (2011) *Demokratik Toplumlarda İç Güvenlik*, Ankara: Polis Akademisi Yayınları.

De Giorgi, A. (2006) *Re-thinking the Political Economy of Punishment: Perspectives on Post-Fordism and Penal Politics*, New York: Ashgate Publishing.

De Giorgi, A. (2012) "Punishment and Political", J. Simon ve R. Sparks (der.), *The SAGE Handbook of Punishment and Society* içinde, London: SAGE, 40-59.

Dowling, E. (2016) "Valorised but not valued? Affective remuneration, social reproduction and feminist politics beyond the crisis", *British Politics*, 11(4): 452-468.

Ertürk, Y. (2015) *Sınır Tanımayan Şiddet: Paradigma, Politika ve Pratikteki Yönleriyle Kadına Şiddet Olgusu*, İstanbul: Metis Yayınları.

Farris, S. R. (2012) "Femonationalism and the 'Regular' Army of Labor Called Migrant Women", *History of the Present*, 2(2): 184-199.

Federici, S. (2004) *Caliban and the Witch*, London: Autonomedia.

Fraser, N. ve R. Jaeggi (2018) *Capitalism: A Conversation in Critical Theory*, New York: John Wiley & Sons.

Ghodsee, K. (2018) *Why Women Have Better Sex Under Socialism*, New York: Random House.

GREVIO (2018) *Istanbul Convention: Baseline Evaluation Report- Turkey*, Secretariat of the Monitoring Mechanism of the Council of Europe Convention: Strasbourg.

Hay, C. (1999) "Crisis and the structural transformation of the state: interrogating the process of change", *The British Journal of Politics & International Relations*, 1(3): 317-344.

Henninger, A., Backöfer, F., Fristche, C ve Naser-Lather, M. (2020) "Krise der Geschlechterverhältnisse oder Krisenrhetorik? Anti-feministische Bedrohungsszenarien aus regulationstheoretischer Perspektive", Henninger A. ve Ursula Birsl (der.), *Anti-feminismen. "Krisen"- Diskurse mit Gesellschaftsspaltendem Potential?* içinde, Bielefeld: Transcipt, 355-387.

Hülagü, F. (2020) "Organized Anti-Feminism in Turkey: A Quick Picture", Henrich Böll Foundation, Gunda Werner Institute, https://www.gwi-boell.de/en/2020/08/03/organized-anti-feminism-turkey-quick-picture.

Hülagü, F. (2021a) *Police Reform in Turkey: Human Security, Gender and State Violence under Erdoğan*, Londra: IB Tauris/Bloomsburry.

Hülagü, F. (2021b) "Anti-Feminism in Turkey: A Critical Political Economy Perspective", *Gender Zeitschrift für Kultur, Geschlecht und Gesellschaft*, 6 (Özel Sayı): 25-41.

İlkkaracan, İ. (2012) "Why so few women in the labor market in Turkey?", *Feminist Economics*, 18(1): 1-37.

Jessop, B. (2004) "The gender selectivities of the state: A critical realist analysis", *Journal of Critical Realism*, 3(2): 207-237.

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) ve Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü (2014) *Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması*, Ankara: KSGM.

Kandiyoti, D. (1988) "Bargaining with patriarchy", *Gender & Society*, 2(3): 274-290.

Kandiyoti, D. (2016) "Locating the politics of gender: Patriarchy, neo-liberal governance and violence in Turkey", *Research and Policy on Turkey*, 1(2): 103-118.

Kardam, N. (2017) *Turkey's Engagement with Global Women's Human Rights*. London: Routledge.

KONDA (2020a) *Barometre: İstanbul Sözleşmesi*, İstanbul: KONDA Araştırma ve Danışmanlık.

KONDA (2020b) *Yoksulluk Nafakası Dosyası*, İstanbul: KONDA Araştırma ve Danışmanlık.

Kouvelakis, S. (2005) "The Marxian critique of citizenship: For a rereading of On the Jewish question", *South Atlantic Quarterly*, 104(4): 707-721.

Laslett, B., & Brenner, J. (1989) "Gender and social reproduction: Historical perspectives", *Annual Review of Sociology*, 15(1): 381-404.

Luxton, M. (2014) "Marxist feminism and anticapitalism: Reclaiming our history, reanimating our politics", *Studies in Political Economy*, 94(1): 137-160.

Brown, W. (1992) "Finding the Man in the State", *Feminist Studies*, 18(1): 7-34.

Malkoç, Ş. (2019) "Kamu Baş denetçisi Malkoç: İstanbul Sözleşmesine Rağmen Kadın Cinayetleri Azalmadı", https://www.indyturk.com/node/65156/haber/kamu-ba%C5%9Fdenet%C3%A7isi-malko%C3%A7-istanbul-s%C3%B6zle%C5%9Fmesi%E2%80%99ne-ra%C4%9Fmen-kad%C4%B1n-cinayetleri-azalmad%C4%B1, erişim tarihi: 20.04.2020.

Mannitz, S., and Reckhaus, S. (2016) *Competing Gender Perspectives in Security Sector Reforms in Turkey*, Gender, Development, and Globalization Program Center for Gender in Global Context Michigan State University, Working Paper No. 307.

Moghadam, V. M. (2020) "Gender regimes in the Middle East and North Africa: The power of feminist movements", *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 27(3): 467-485.

Prügl, E. (2009) "Does gender mainstreaming work? Feminist engagements with the German agricultural state", *International Feminist Journal of Politics*, 11(2):174-195.

Rai, S. M., Hoskyns, C., & Thomas, D. (2014) "Depletion: The cost of social reproduction", *International Feminist Journal of Politics*, 16(1): 86-105.

Randall, V., & Waylen, G. (der.) (2012) *Gender, Politics and the State*, London: Routledge.

Redecker, E. V. (2020) "Ownership's Shadow: Neoauthoritarianism as Defense of Phantom Possession", *Critical Times*, 3(1): 33-67.

Rusche, G., ve O. Kirchheimer (2003[1939]) *Punishment and Social Structure*, New Jersey: Transaction Publishers.

Sa'ar, A. (2017) "The gender contract under neoliberalism: Palestinian-Israeli women's labor force participation", *Feminist Economics*, 23(1): 54-76.

Sayer, A. (2001) "For a Critical Cultural Political Economy", *Antipode*, 33(4): 687-708.

Taştan, C. Ve Küçüker-Yıldız, A. (2019) *Dünya'da ve Türkiye'de Kadın Cinayetleri: 2016-2017-2018 Verileri ve Analizler*, Ankara: Polis Akademisi Yayınları.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) (2006) *Genel Kurul Tutanağı 22. Dönem 4. Yasama Yılı 110. Birleşim 01/Haziran/2006 Perşembe,* Ankara: TBMM.

Vogel, L. (2013 [1983]) *Marxism and the Oppression of Women: Toward a Unitary Theory*. Birleşik Krallık: Brill.

Weis, V. V. (2017) *Marxism and Criminology: A History of Criminal Selectivity*, Birleşik Krallık: Brill.

Worth, O. (2021) "Reasserting hegemonic masculinity: women's leadership within the far right", *International Affairs*, 97(2): 503-521.

Wöhl, S. (2014) "The state and gender relations in international political economy: A state-theoretical approach to varieties of capitalism in crisis", *Capital & Class*, 38(1): 87-99.

Yaman, M. (2020) "Toplumsal Yeniden Üretim: Birleşik bir 'Feminist Teori'?", *Praksis*, 53(2):9-38.